

William Shakespeare (1564–1616)

Macbeth

PŘEKLAD
INSCENAČNÍ ÚPRAVA
REŽIE
DRAMATURGIE
SCÉNA A KOSTÝMY
HUDBA
POHYBOVÁ SPOLUPRÁCE

MARTIN HILSKÝ
RASTISLAV BALLEK
RASTISLAV BALLEK
KLÁRA ŠPIČKOVÁ
KATARÍNA HOLKOVÁ
ANDREJ KALINKA
TOMÁŠ KRIVOŠÍK

Osoby a obsazení:

MACBETH, thén z Glamisu, thén z Cawdoru,

pak skotský král

LADY MACBETH, ČARODĚJNICE

BANQUO

MACDUFF

DUNCAN, skotský král

MALCOLM, starší syn Duncana

DONALBAIN, mladší syn Duncana

LENNOX, thén

ROSS, thén

ANGUS, thén

HEKATÉ, VRÁTNÝ, STAŘEC

FLEANCE, syn Banqua

LADY MACDUFF, ČARODĚJNICE

DVORNÍ DÁMA, ČARODĚJNICE

LÉKAŘ

MLADÝ MACDUFF

SETNÍCI, PÁNI, POSLOVÉ a další

Vladimír Polák

Lada Bělašková

František Strnad

Jan Fišar

Miroslav Rataj

Ivan Dejmal

Robert Finta

David Viktora

Jiří Sedláček

Petr Houska

Anna Cónová

Ondřej Malý

Andrea Mohylová

Petra Lorencová

Vladimír Čapka

Štěpán Kozub

Jan Kovář

Jakub Burýšek

Štěpán Kozub

Premiéra 6. února 2014 v 18.30 hodin

v Divadle Jiřího Myrona

Představení řídí	Věra Kryšková
Text sleduje	Jana Hořínová
Technický šéf	Stanislav Muntág
Jevištní mistři	Miloslav Novák, Petr Novák
Mistr osvětlení	Stanislav Dvořák
Mistr zvuku	Otakar Mlčoch
Mistrová vlásenkárny	Renáta Školoutová
Mistrová garderoby	Naděžda Vránková
Mistrová rekvizit	Alexandra Václavíková
Šéf výpravy	David Bazika
Vedoucí umělecko-dekoračních dílen	Barbora Macháčová
Vedoucí výroby kostýmů	Eva Janáková

Scénické dekorace vyrobily umělecko-dekorační dílny NDM

Technolog – Ivana Stuchlíková, mistr čalounické dílny – Petr Missig,
mistr malířsko-kašérské dílny – Jaroslav Macháč, mistr truhlářské
dílny – Radomír Maschke, mistr zámečnické dílny – Jaroslav Kocourek,
mistr zbrojářsko-šperkařské dílny – Jaroslav Dovalil

Scénické kostýmy a doplňky vyrobily krejčovny NDM

Mistrová dámské krejčovny – Iva Koplová, mistrová pánské krejčovny
– Jiřina Richtrová, modistka-dekoratérka – Věra Siostrzonková

Jen mrtví spatřili konec války

Platón

Dnes si stěží vybavujeme osobnost, která by byla tak proslulá jako Shakespeare. Vyšlo přes padesát tisíc zvláštních vydání jeho her, v prestižním oxfordském slovníku kraluje se sedmdesáti stránkami citátů, ale především nikdy trvale nezmizel z jevišť divadel celého světa. O něm samotném nevíme ovšem mnoho. Nenašel se jediný jeho dopis, jediná stránka rukopisu, záznam rozhovoru. Vše, co zbylo, je šest podpisů na různých právnických dokumentech. Vznikly teorie, že skutečnými autory her byli filosof Francis Bacon, hrabě Derby nebo dramatik Christopher Marlowe. Tyto hypotézy však byly jinými badateli vyvráceny. Překladatel Martin Hilský je také velmi zdrženlivý ve skandalizování „velkého podvodu“ dějin divadla. Během odborných seminářů a diskuzí padá tato zvědavá otázka z publika často a vždy na ni odpovídá pregnantní analýzou Shakespeareova prostředí a jedinečné výzvy alžbětinské doby, která umožnila „synkovi ze Stratfordu“ zaujmout přední místo v divadle Světa nejen obrazně, ale i doslova.

Záhada jménem Shakespeare

Podstatnou složkou Shakespeareovy osobnosti a umění bylo, že na sebe neupoutával pozornost. Jeho neviditelnost může vysvětlit jen naprostý nezájem o sebeprosazení. Byly pečlivě zkoumány životy méně významných mužů a žen, bezvýznamných členů jeho rodiny, herců, s nimiž pracoval, politiků a dvořanů, které znal nebo mohl znát, sledoval se každý jejich krůček ve snaze vypátrat stopy po bardovi. Ale právě to se nepodařilo. Známe samozřejmě několik nevyvratitelných faktů. Dne 26. dubna 1564 byl ve Stratfordu pokřtěn chlapec William Shakespeare. Oženil se v osmnácti letech s Ann Hathawayovou, která byla o osm let starší než on. Ke svatbě muselo být vydáno zvláštní povolení. Ženich byl nezletilý, do adventu, během něhož se sňatky neuzavírají, scházelo pouhých pět dní, Annin otec byl mrtev a ona sama těhotná. Šest měsíců na to bylo pokřtěno Shakespeareovo první dítě Susanna. V roce 1585 přibyla dvojčata Hamnet a Judith. Jedenáct let poté zaznamenává matrika pohřeb jediného Shakespeareova syna. Léta mezi křtem jeho dětí a zjevením Shakespeara jako divadelníka v Londýně se nazývají „ztracená“ léta. Teorii je nepřeborně: Shakespeare mohl působit jako učitel, studovat práva, dát se naverbovat do vojska, cestovat po Evropě v průvodu nějakého významného muže, být zatčen pro upytlačení jelena a prchnout do

Londýna. Jedna z prvních zmínek o něm není právě příznivá. Když zchátralý vzdělanec a dramatik Robert Greene umíral špinavý, zavšivený a opuštěný na vypůjčené posteli na následky vlastní nezříčenosti, sepsal poslední pamflet *Za groš vtipu vykoupeného miliónem pokání* (1592). V něm oslovoval své kolegy, univerzitní vzdělance Marlowa, Nashe a Peela:

„... - je tu jedna čerstvě povýšená Vrána, ozdobená naším peřím, která si se svým *tygřím srdcem skrytým v kůži herce* namýšlí, že umí nadouvat blankvers stejně jako vy všichni, a jako naprostý *Johannes Fac Totum* se pokládá za jediného scénotřasa v celé zemi.“ (Shakespeare – Shakespeare).

To, že se mluví o herci a dramatikovi Shakespearovi, je jasné. V obraze vrány Greene Shakespeara napadá, že práci jiných vydává za vlastní. Od opovržlivého pamfletu se však mnozí distancovali. Za Shakespeara prý jasně mluvilo jeho umění a zdvořilé chování. Shakespeare měl také přátele z vyšších kruhů, kteří se ho byli ochotni zastat.

V roce 1592 si majitel divadla Růže Philip Henslowe pochvaloval výtežek z jeho historické hry *Jindřich VI.* V důsledku morové epidemie a následného uzavření divadel se začal Shakespeare věnovat poezii. Tiskem vyšly rozsáhlé básně *Venuše a Adonis* a *Znásilnění Lukrécie* s věnováním hraběti ze Southamptonu. V říjnu roku 1594 vznikla divadelní společnost Služebníci lorda komořího, k jejímž podílníkům Shakespeare patřil. Během posledních devíti let Alžbětiny vlády vystupovala společnost u dvora dvaatřicetkrát; od roku 1603 do roku 1616 pro nového krále Jakuba I. sehrála 177 představení – tedy víc než všechny ostatní společnosti dohromady. Ve třiceti pěti letech se stal Shakespeare desetiprocentním podílníkem nově zbudovaného divadla Svět (Globe), do kterého se vešlo 2000 diváků. V té době si koupil druhý největší dům ve Stratfordu. Po požáru divadla Svět v roce 1613 se vrátil do Stratfordu a v literární činnosti nepokračoval. Dne 25. března 1616 dal sepsat poslední vůli, v níž ne zrovna malý majetek odkázal svým dvěma dosud žijícím dcerám a na manželku pamatoval „druhou nejlepší postelí“. Pochován byl pod kamennou podlahou v kostele sv. Trojice. Na náhrobním kameni – kopii, která v 18. století nahradila originál – je vytesaný epitaf:

Good friend, for Jesus' sake forbear

To dig the dust enclosed here.

Blest bet he man that spares these stones

And curst be he that moves my bones.

Sir Walter Scott stojí před Shakespearovým náhrobkem, obraz připisovaný Williamu Allenovi

Příteli můj, pro Kristovy rány, nevykop nikdy prach, jež skrývá tenhle hrob. Kdo kámen zachová, nechť ho Bůh omilostní, a nechť je prokletý, kdo pohne s mými kostmi.

Teprve roku 1623, tedy až po Shakespearově smrti, v tak zvaném *Prvním foliu* vyšlo 36 jeho komedií, tragédií a historických her, včetně osmnácti děl, která předtím nikdy nebyla otištěna.

Pieter Bruegel: Triumf smrti

Přelomový věk

Základním znakem úspěšné pětáctičetileté vlády Alžběty I. byla změna. Země bohatla, vznikala divadla a přitom platil zákaz zobrazování náboženských témat a příběhů na jevišti. Lačná potřeba příběhů „světských“ se stala velkou výzvou pro mnohé divadelníky. Bylo třeba je napsat. Rostl počet vydávaných knih a rodily se nové poznatky ve vědě. Shakespeare osobně znal řadu šlechticů, herců, literátů i vědců, z nichž někteří překračovali dobové myšlenkové limity. Kolo štěstěny se roztáčelo. Závratnou rychlostí vás mohlo vynést vzhůru, stejně jako přivodit rychlý pád. Sir Walter Raleigh si např. královninu přízeň získal díky osobnímu kouzlu, ale i pro zlato, které přivážel ze svých pirátských výprav proti španělským lodím. Jako člen parlamentu se směle ujímal i obrany těch, kteří byli obviněni z kacířství. Když si však tajně vzal Alžbětinu dvorní dámu, ocitl se načas ve vězení v londýnském Toweru. V roce 1601 zas byl po nezdařeném spiknutí popraven Alžbětin velký oblíbenec a údajný milenec lord Essex, Shakespearův přítel. Dramatikův mecenáš lord Southampton pro změnu skončil na doživotí v žaláři poté, co o vlásek unikl smrti. Konec vlády Alžběty I. byl ponurý, ale režim Jakuba I. byl díky menší toleranci ještě temnější. Hned po nástupu nového krále byl např. již zmíněný Raleigh na třináct let uvězněn v Toweru. Sám Jakub I. přebíral trůn po „tetičce“ Alžbětě, která nechala jeho matce Marii Stuartovně useknout hlavu. A hned nato se vypořádával s nebezpečným *prachovým spiknutím*. Po nezdařeném „prachovém atentátu“ roku 1605, s cílem vyhodit do povětří celý parlament i s králem, se rozpoutalo pronásledování plné násilí. Ale už za vlády Alžběty se do mocenské hry zapojovala na vlastní pěst tajná služba a nezávisle na ní parlamentní kruhy. Na rozkaz nejvyšších míst byla spiknutí někdy uměle vyvolána najatými agenty, aby se odhalilo co nejvíce náboženských nebo politických odpůrců. Krutým výsledkům každý podlehl, a tak se stávalo, že předvolaný zemřel „přirozenou smrtí“ ještě před výsledkem. Popravčí metoda byla strašná. Nebylo neobvyklé, aby odsouzení byli vláčeni za vozem, potom pověšeni na šibenici, ale před smrtí odříznuti. Při plném vědomí jim byly odříznuty genitálie, vyrvány vnitřnosti a nakonec byli rozčtvrceni. Není divu, že Shakespearovy hry v období konce panování Alžběty I. a počátku vlády Jakuba I. potměly.

„Kterak se z hrdiny stane padouch“

Vrcholná Shakespearova tragédie *Macbeth* (1606) odrážela tedy nejen přelomovou dobu alžbětinského světa, ale i řečenou „výměnu králů“. Právě tehdy vznikaly nejslavnější Shakespearovy tragédie: kromě *Macbetha* také *Hamlet*, *Othello*, *Král Lear* a *Antonius a Kleopatra*. Shakespeare v *Macbethovi* líčí rozpad silné a mimořádné osobnosti, neboli slovy pana profesora Hilského: „kterak se z hrdiny stane padouch“, a odráží spíše stav mysli tažené a manipulované okolnostmi než historické realie. Ve skutečnosti byl skotský král Macbeth (syn Slunce, života) oblíbeným panovníkem 11. století, který po slabém Duncanovi nastolil v zemi léta pokojné a úspěšné vlády. Do doby, než do Skotska vtrhl Duncanův syn Malcolm spolu s Angličany. V tom se dějové pozadí *Macbetha* přibližuje historii. Výklad událostí byl ale zcela jiný. Shakespeare se však hraje v dnešní době ne proto, že nám přibližuje Skotsko jedenáctého století, nebo spíše paralely alžbětinské doby století sedmnáctého, ale proto, že ho zajímaly vrcholné divadelní situace. A stav mysli odrážející stav světa, šílenství stupňující se ctižádosti a boje o moc, a psychická krajina tohoto boje, která je vlastně „krajinou“ této hry. Válka v ní nezuří jen v úvodu a v závěru hry, zuří i v nitru postav. Pustá zem, kde Macbeth potkává své čarodějnice, neleží možná u Foressu (byť tam dnes turistům ukazují křížovatku, kde Macbeth prý čarodějnice potkal). A nepochází z vnějšího světa, jako spíš z hlavy, ve které se pokušení odehrává. **Dnes jsme mocenské boje, války, stejně jako masakry dovedli k dokonalosti, o jaké se ani Shakespeareovi nesnívalo. Ale protože jako výstřední divadelník stavěl Shakespeare vznešené vedle nízkého, hnus vedle krásy, nejnižší pud vedle cti, hluboké jazykové metafory vedle dětské říkanky, tragédii vedle komického výstupu, ukazuje nám tak kaleidoskop světa, který se ve své podstatě nezměnil.** Stačí si připomenout televizní zprávy o stovkách obětí a vzápětí záběr na nový přírůstek v ZOO. Lidská mysl otupěla ve vnitřním prožitku, a přesto se svět od nepaměti pohybuje právě v těchto souvislostech. Pohled na ně zajímá i mladého slovenského režiséra Rastislava Balleka. V moderním výkladu chaotického světa, který z převrácení hodnot tvoří tragické hrdiny, jakým je i Shakespearův *Macbeth*.

Macbeth, plakát k americkému představení okolo roku 1884, zachycující některé z nejdůležitějších scén hry

Macbeth v zrcadle souvislostí

Shakespearovi se ovšem s nástupem Jakuba I. nevedlo existenčně špatně. Byl jedním z nejhranějších autorů, byl bohatý a jeho společnost přejmenovanou na *Královskou* (The Kinges Men) vzal pod ochranná křídla sám král. *Macbeth* také údajně vznikl na přímou objednávku panovníka a byl hrán v Hampton Courtu na počest jeho dánského švagra Kristiána II. Král Jakub I. od Banqua, považovaného za zakladatele rodu Stuartovců, odvíjel svůj nárok na anglický trůn. Vzhledem k dánskému původu manželky Jakuba I. změnil dramatik agresory na Nory. Jakub I. sice přál divadlu, ale jeho srdce patřilo podívaným, do kterých investoval závratné sumy. Miloval hony, pitky, hostiny. Ve svém spise *Králův testament* tvrdil, že je přímým zástupcem Boha na zemi, a proto nesesaditelný. **V dalším spise *Démologie* rozněčoval nenávisť k údajným čarodějnicím** a ještě ve Skotsku se osobně účastnil jejich mučení. Pro své autoritářské postoje se dostával do konfliktu se svobodomyšlnějšími vrstvami společnosti. Cosi zlověstného a pokřiveného z této doby se dostalo i do Shakespearovy hry. Inspiraci mohla provokovat i vladařova touha po ničím neomezené moci i jeho krutost. Macbeth však dokáže reflektovat svůj stav i situaci, do níž se dostává. Jen nedokáže ustoupit. Díky těmto rozporům promlouvá úderným metaforickým jazykem, který nemá u velkých Shakespearových postav sobě rovného. Vznikla tak vrcholně básnická, výrazně rytmizovaná, zároveň hutná a nejkratší Shakespearova tragédie.

Rytíř na rozcestí, Muzeum Petrohrad

Ti, kteří dosáhli moci zločinem

(...) Pokud je násilí vůbec možné obhajovat, potom pouze na začátku, jako akt sebeobrany, a naráz. Avšak ve chvíli, kdy je vláda upevněna, není žádný rozumný důvod v násilnostech pokračovat, naopak je třeba se starat o blaho poddaných. Za zlé a neobhajitelné násilí bych označil to, kterého přibývá, třebaže se ho na počátku použilo málo, opakuje se namísto, aby ubývalo. Ti, kteří budou postupovat prvním způsobem, mohou se s Boží a lidskou pomocí udržet, zatímco ti druzí jsou předem odsouzeni ke zkáze.

Z toho usuzuji, že ten, kdo se chce udržet u moci, musí už dopředu zvážit všechny potřebné tvrdosti a uskutečnit je naráz, aby se k nim už potom nemusel vracet, aby se dokázal bez nich obejít a poslušnost získával jinak, rozumnými a většinou prospěšnými činy. Pokud si však počíná jinak, ať už ze strachu, či ze zpupnosti, nesmí pustit dýku z ruky a spoléhat se na přátele anebo poddané. A tak, jako je přípustné v politice sáhnout po násilí zpočátku a naráz, tak je naopak dobrodiní nutné udělovat postupně a trvale, aby si ho lidé stále uvědomovali. Vládce musí s poddanými zacházet tak, aby svoje chování nemusel měnit, protože mohou přijít i těžké chvíle v životě krajiny, kdy s tvrdostí nepochodí, a naopak neočekávaná mírnost je nanic, protože občané ji považují jen za chytračení. (...)

Nicolò Machiavelli: *Vladař*

Macbethův děsivý sen

Obsah *Macbetha* se nijak neliší od královských her, ale obsahy jsou jiné. Na rozdíl od kronik, nejsou v *Macbethovi* dějiny předvedené jako Velký Mechanismus. **Jsou předvedené jako děsivý sen.** Mechanismus a děsivý sen jsou pouze dvě metafory téhož boje o moc a vládu. Ale rozdílnost metafor je rozdílným pohledem, ba víc: je rozdílnou filozofií. Dějiny předváděné jako mechanismus, např. v Richardovi III., fascinují i samotnou hrůzou a neodvratitelností. Děsivý sen však ochromuje a tíží. V *Macbethovi* jsou dějiny ukázané prostřednictvím osobní zkušenosti. I zločin se ukazuje prostřednictvím osobní zkušenosti. Je rozhodnutím, volbou, nutností, bude připsán na vlastní účet a musí být uskutečněný vlastníma rukama. Macbeth sám vraždí Duncana.

V *Macbethovi* jsou dějiny zmatené jako děsivý sen. **A jako v děsivém snu v nich všichni mizí.** Kdo uvede mechanismus do pohybu, je v nebezpečí, že jím bude rozdrčen. Utápí se v hrůze, která stoupá až do hrdla. (...) Krev není v *Macbethovi* jen metaforou, je materiální a fyzická, řine se z těl zavražděných. Chladne na rukách a na tvářích, na dýkách a na mečích. Nedá se smýt. *Macbeth* začíná a končí proléváním krve. Krvě je víc a víc. Všichni se v ní brodí. Zalévá jeviště. Krutostmi Richarda III. jsou rozsudky smrti. Většina z nich je vykonána mimo jeviště. Smrt, zločin, vražda jsou v *Macbethovi* konkrétní. A dějiny jsou v *Macbethovi* konkrétní, hmatatelné, tělesné a dusivé; jsou chrapotem umírajícího. Tvrdilo se, že *Macbeth* je tragédií ctižádosti, a tvrdilo se, že *Macbeth* je tragédií strachu. Není to pravda. V *Macbethovi* je pouze jedno téma, monotéma. A tím je vražda. Dějiny jsou zredukované na svou nejjednodušší formu, na jediný obraz a jediné rozdělení: na ty, kteří vraždí, a na ty, kteří jsou vražděni.

Jozef Kot: *Shakespearovské črty, úryvky*

Plakát k inscenaci *Macbeth* od Daniela Warrena

Martin Hilský na čtené zkoušce *Macbetha*

Pohled Martina Hilského na skotský příběh a Shakespearovu hru

Macbeth, nejvyšší správce (mormaer) skotské provincie Moray, v bitvě u města Burghead roku 1040 porazil a zabil tehdy devětatřicetiletého skotského krále Duncana a nedlouho poté byl v královském městě Sconu korunován a stal se osmdesátým pátým skotským králem. V roce 1057 byl sám zabit synem Duncana Malcolmem, který po něm nastoupil na trůn jako Malcolm III. Tento osmdesátý šestý skotský král byl korunován ve Sconu 25. dubna 1057. Tolik stručná historická fakta, která tvoří základ Shakespearovy tragédie *Macbeth*.

Na první pohled je zřejmé, že Shakespearův *Macbeth*, podobně jako jeho *Richard III.*, neodpovídá historické skutečnosti. Podle skotských kronikářů 11. století nebyl Macbethův předchůdce Duncan starý, dobrý a všemi milovaný král, jak ho vylíčil Shakespeare, ale král krutý, nenáviděný a slabý. Vedl pět nákladných expanzivních válek a všechny prohrál. Macbeth podle svědectví soudobých kronikářů nezabil Duncana zákeřně na svém hradě, ale porazil ho v bitvě a jeho vítězství bylo přijato se všeobecným nadšením. Vše nasvědčuje tomu, že to byl dobrý a silný král.

Narodil se roku 1005 a jeho otec Findlaech Mac Ruaridh a matka Doada mu dali jméno Macbeth (gaelsky Mac Bheatha), což znamená „syn života“. Protože jeho otec byl významný náčelník, dostalo se Macbethovi skvělého vzdělání. Byl svěřen, jak bylo tehdy zvykem, do pěstounské péče nejlepších učitelů, křesťanských mnichů, jimž se říkalo „culdeové“. Součástí jeho vzdělání bylo studium práva, hudby (především hry na harfu) a literatury. Skotská gaelština tehdy splývala s irskou a Macbeth měl možnost seznámit se prostřednictvím gaelštiny s keltskou mytologií. Ke vzdělání syna náčelníka tehdy patřily i cizí řeči (především řečtina a latina) a samozřejmě též umění válečnické a lov.

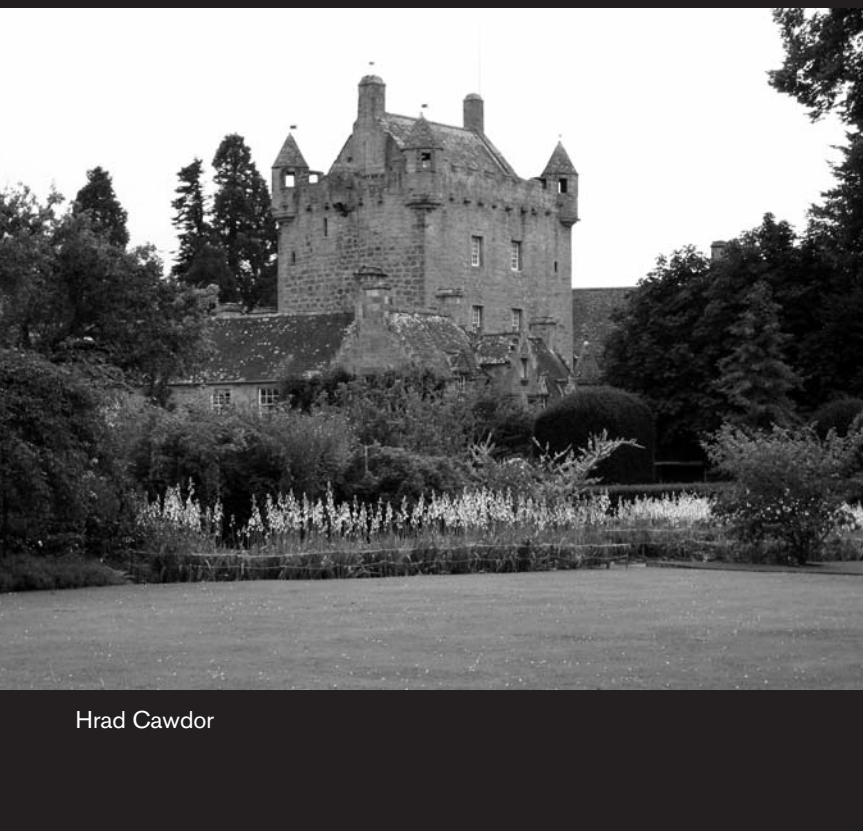
Neméně důležitá byla v 11. století ve Skotsku výchova etická a náboženská. Jednou z nejvyšších hodnot byla v té době čest a povinnost mladých urozených mužů bylo jí za všech okolností hájit a být připraven ve jménu cti obětovat vlastní život. Křesťanství začal ve Skotsku od roku 563 šířit irský mnich Colm (v pozdější poangličtěné verzi Columba). Rozšířené skotské jméno Malcolm je odvozeno od slovního spojení „Maol Cullum“, což označovalo stoupence svatého Colma, tedy skotské křesťany.

Většina dramatických událostí předvedených v Shakespearově *Macbethovi* je buď ve zřejmém rozporu s historickou skutečností, anebo přinejmenším sporná. Bitva, o níž se mluví na samém začátku hry, se odehrála ve čtvrtek 14. srpna 1040 a podle tak zvané *Orknejské ságy* v ní orknejský jarl (šlechtic) Thorfinn Sigurdson na hlavu porazil skotského krále Duncana, který byl posléze na útěku zabit v místě zvaném Both na Gobhainn. V *Orknejské sáze* není ani zmínka o tom, že by Macbeth byl velitelem v Duncanově vojsku. Ta se poprvé objevuje v kronice benediktinského mnicha z Donnegal, později známého jako Marianus Scotus. Macbeth v jeho příběhu vystupuje jako generál Duncanova vojska a jako jeho vrah, ovšem tuto okolnost nedokládá žádný jiný kronikář 11. století. „Mýtus o Duncanově vraždě ve zdech hradu Cawdor,“ píše Ellis, „byl stvořen mnoho staletí poté. Návštěvníci morbidní kuriozity jsou v Cawdor uvedeni do místnosti zvané Pokoj krále Duncana, kde je jim na podlaze ukázána hnědá skvrna, načež průvodce prohlásí, že se právě dívají na Duncanovu krev v pokoji, kde byl vrah chycen při činu.“ Hrad Cawdor, jak dodává Ellis, byl postaven celých čtyři sta let po Duncanově smrti.

Po Duncanově porážce v srpnu 1040 se v královském městě Sconu (slovo „Scone“, gaelsky „Sgain“, označuje „puklinu“ či „průrvu“) konala korunovace Macbetha. Dřív než k tomu došlo, musela rada moudrých prodebatovat a potvrdit Macbethův nárok na trůn, neboť skotský král byl ve středověku odpovědný lidu. Král byl volen a dědické právo následnictví bylo dílem doby mnohem pozdější. Při volbě byl dán prostor k vyjádření také duchovním představitelům, jako například skotskému primasovi Maelduinovi Mac Gille Odrainovi, biskupovi ze St. Andrews. Pokud by se rada špatně rozhodla, pak se měla z takového rozhodnutí zodpovídat lidem, kteří ji zvolili. Právní traktát nazvaný *Crith Gablach* jasně uvádí: „Co činí krále vyšším než lid? To, že lid určuje krále, nikoliv král lid“. Koncept božského práva králů, předkládaný poangličtěnou monarchií Stuartovců ve Skotsku a později i v Anglii, by byl ve Skotsku 11. století naprosto nepochopitelný. Rada moudrých zasedala několik dní a jejím členem byl i otec zabitého krále Crínana, opat z Dunkeldu. Nepodařilo se mu však zvrátit rozhodnutí rady přiznat titul skotského velekrále Macbethovi a Macbeth byl korunován. Poté mu požehnal biskup ze St. Andrews a Macbeth na starodávném Kameni osudu přísahal na svou čest, že bude sloužit všeobecnému blahu Skotska a bránit prosperitu jeho obyvatel. Podle všech kronikářů té doby bylo zvolení Macbetha králem pro

Vchod do hradu Cawdor

Hrad Cawdor

Skotsko velmi prospěšné a Macbeth byl všeobecně vnímán jako král dobrý a zbožný.

V roce 1054 se synovi krále Duncana Malcolmovi podařilo získat podporu anglického krále Edwarda Vyznavače a sebrat v Anglii invazní jednotky vedené Siwardem, hrabětem z Northumbrie. Dne 27. července 1054 se Siwardova a Macbethova vojska střetla v bitvě, v níž se však birnamský les nedal na pochod, jak je tomu v Shakespearově tragédii. V bitvě zahynulo sice více Skotů než Angličanů a Dánů, ale nelze říci, že by v ní Angličané jednoznačně zvítězili. Malcolm porazil a zabil Macbetha až 15. srpna 1057 v bitvě u Lumphananu v Maru. Macbethovo tělo bylo pohřbeno na tradičním pohřebišti skotských králů na ostrově Iona se všemi rituály, náležejícími legitimnímu skotskému králi.

Shakespeare a Holinshed

Nejen P. B. Ellis, ale většina dalších historiků se shoduje v názoru, že Shakespeare nezkomolil skotské dějiny záměrně, nýbrž se dost věrně držel dobových, tj. alžbětinských pramenů, především kronikáře Holinsheda. Problém spočívá v tom, že Holinshed převzal příběhy svých předchůdců, které vznikly několik staletí po Macbethově smrti a neopíraly se o kroniky z 11. století. Příběh tyрана a despoty Macbetha začíná až v *Kronice skotského lidu* (*Chronica Gentis Scotorum*, cca 1380) Johna de Forduna, kanovníka aberdeenského, který poprvé zmiňuje Macduffa (gaelské jméno Mac Dubh znamená „syn černého muže“). Andrew Wyntoun si ve své *Původní kronice Skotska* (*The Orygynale Cronykil of Scotland*, 1395–1424) vymyslel tři sudičky (*three weird sisters*), které předpoví Macbethovi osud, a poprvé popsal Macbetha jako vraha.

Skutečným původcem macbethovského mýtu v té podobě, jak jej od Holinsheda převzal Shakespeare, je spolužák Erasma Rotterdamského, spoluzakladatel a později rektor aberdeenské univerzity Hector Boece. Ve své *Historii Skotska* (*Historia de Scotia*, 1527) vymyslel postavu Banqua, přidal do macbethovského příběhu vraždu lady Macduff a jejích dětí a Macbethovu ženu Grouch proměnil ve slavnou lady Macbeth. Jeho latinský spis byl v roce 1546 přeložen do angličtiny a stal se tak populárním, že ovlivnil všechna další historická pojednání na toto téma včetně *Historie Skotska* (*History of Scotland*, 1583) George Buchanana a *Kronik Anglie, Skotska a Irska* (*The Chronicles of England, Scotland and Ireland*, 1577) Raphaela Holinsheda, které zcela nepochybně byly hlavním pramenem *Macbetha*. Shakespeara nejvíc inspirovaly dvě části skotské historie: příběh krále Duffa a příběh Macbetha. Holinshed vypráví, jak skotský král Duff onemocněl podivnou nemocí, kterou lidé přičítali čarodějnicím, žijícím ve městě Forresu. Donwald, skotský šlechtic a velitel forreského hradu, se dozvěděl o spiknutí proti králi z úst jednoho svého vojáka, který měl milostný poměr s dcerou jedné z čarodějnic. Na Donwaldův rozkaz vtrhli jeho ozbrojenci do domu, v němž čarodějnice provozovaly černou magii, a přistihli je, jak pálí voskovou figurínu krále. Jak vosková ikona krále tála, opouštěly krále síly a jeho stav se prudce zhoršoval. Donwaldovi vojáci přerušili černý rituál, čímž zlomili jeho kouzlo, čarodějnice byly okamžitě popraveny a králi se ulevilo.

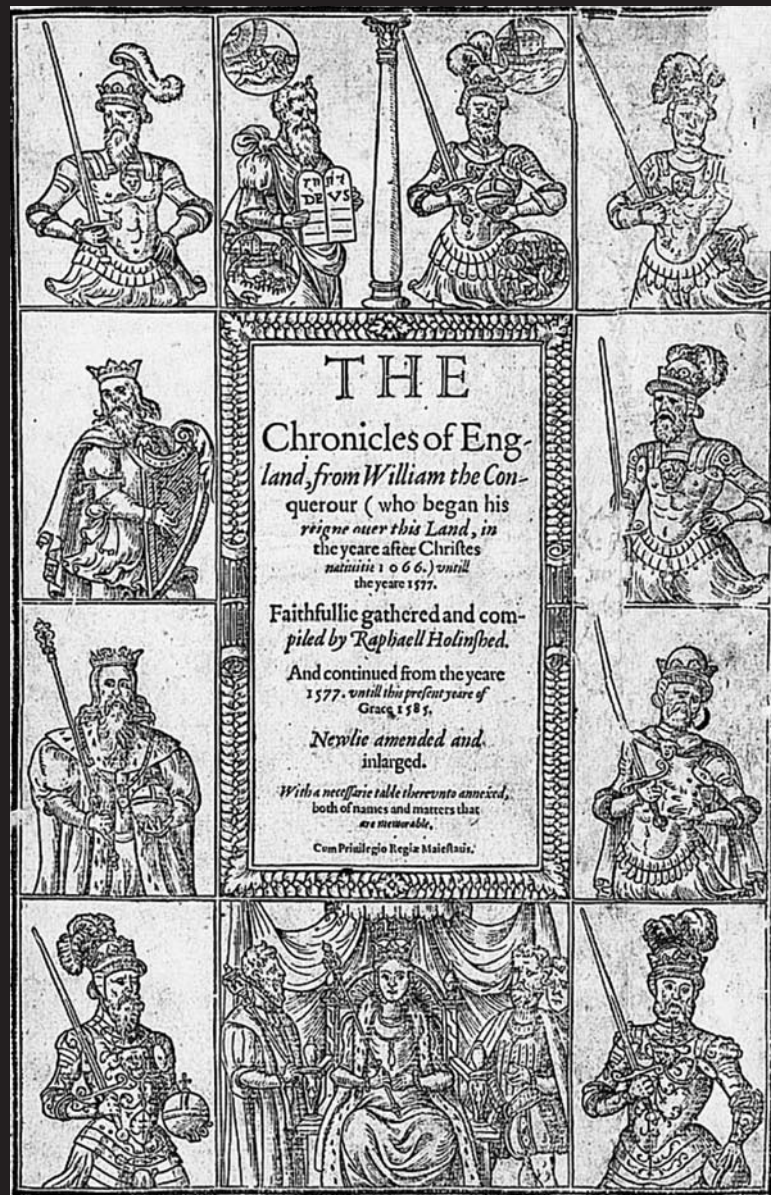
Uzdravený král Duff sebral vojsko, potlačil vzpouru rebelů, kteří proti

němu povstali v Murray, zahnal je do Forresu, kde je všechny pochytal a dal oběsit. Jeden z rebelů byl Donwaldův příbuzný a Donwald se za něho marně přimlouval u krále. Králova zatvrzelost způsobila, že Donwald k němu pocítil prudkou zášť a rozhodl se ho zavraždit. V tom ho velmi podporovala jeho žena a společně vraždu naplánovali a provedli. Král byl jejich hostem na hradě Forresu a když se pozdě v noci odebral spát, opili Donwald a jeho žena oba jeho komorníky a přikázali čtyřem sluhům, aby krále zabil. Sluhové za vysokou odměnu podřizli králi hrdlo a odnesli jeho mrtvolu ven do polí. Pak najali další pomocníky, kteří odklonili tok místní říčky, ve starém korytě vykopali jámu, do níž uložili mrtvé tělo krále, zasypali je kameny a štěrkem a přivedli do koryta opět vodu. Poté najaté pomocníky sluhové popravili a sami uprchli na Orknejské ostrovy.

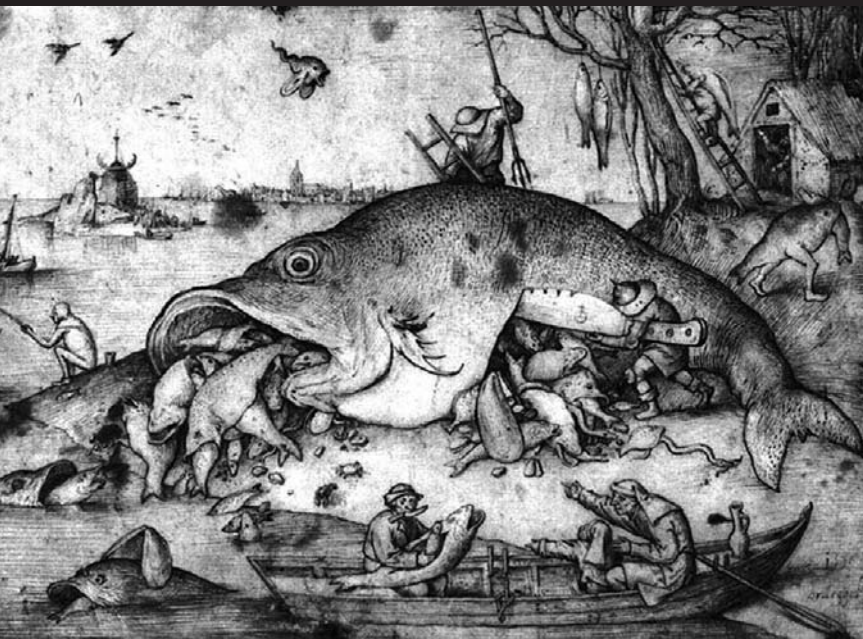
V důsledku této hrozné vraždy se obloha ve Forresu a okolí na šest měsíců zatáhla temnými mraky, strhla se hrozná vichřice a ve Skotsku se začaly dít podivné, zvrácené věci: koně začali požírat samy sebe a jedna žena v Angusu porodila dítě, které nemělo oči, nos, ruce ani nohy. Teprve když bylo tělo krále Duffa objeveno a řádně pohřbeno a královrah Donwald popraven, vysvitlo ve Skotsku slunce, ustaly vichřice a život opět dostal přirozený řád.

Příběh Duncana a Macbetha začíná o několik desítek let později. Holinshed vypráví, jak Macbeth a Banquo cestou do Forresu potkají v lese tři sudičky. Tyto bohyně osudu neboli sibylly Macbethovi předpoví, že bude thénem z Cawdor a stane se králem, zatímco Banquo králem nebude, ale z jeho rodu vzejde mocná a slavná dynastie skotských králů. Macbeth společně s Banquem a dalšími věrnými stoupenci zabije krále Duncana a sám se ujme vlády. Macbeth se zpočátku jeví jako silný a dobrý král, prosadí řadu dobrých zákonů, postupně se však stává tyranem, zabíjí skotské šlechtyce a zabavuje jejich majetky. Když přikáže svým thénům, aby přispěli na stavbu opevněného hradu na kopci u Dunsinanu, Macduff to odmítne a Macbeth dá povraždit celou jeho rodinu. Syn zavražděného krále Duncana Malcolm s podporou anglického krále porazí Macbetha a stane se skotským králem.

Z Holinshedova příběhu o králi Duffovi Shakespeare především převzal způsob královraždy a obrazy chaosu, zvrácenosti a zkázy. Jeho verzi o Macbethovi dosti podstatně upravil. Holinshedova kronika se velmi vzdálila historické skutečnosti i kronikám z 11. století a Shakespeare se jím úpravami Holinsheda vzdaluje ještě víc.

Titulní strana Holinshedovy kroniky, 1577

Pieter Bruegel – Velké ryby polykají malé ryby

V Shakespearově hře je Banquo zcela bezúhonný a Macbethovou jedinou spoluvinicí je jeho vlastní žena. Zatímco v Holinshedovi, stejně jako v kronikách z 11. století, je Duncan relativně mladý a slabý panovník, v Shakespearově tragédii je to moudrý, zralý a silný král. Hlavním důvodem těchto úprav nepochybně je, že Shakespeare napsal kroniku Skotska, ale tragédii. Potřeboval co nejvíc vyhrotit protiklad řádu a chaosu. Oč je Duncan v jeho tragédii lepší král, o to víc se Macbeth jeví jako ztělesněný ďábel. Oč víc se Shakespeare vzdaluje historické skutečnosti, o to víc mu úpravy Holinsheda umožnily napsat jednu z největších divadelních studií zrodu zla v člověku.

Macbeth a král Jakub

Angličtí a skotští kronikáři dokládají, že devět z deseti králů před Macbethem bylo popraveno, a tato drsná skotská bilance nedoznala podstatných změn ani po Macbethovi. Shakespearův současník Christopher Piggot v parlamentní debatě v roce 1607 uvedl, že Skotové během posledních dvou set let umožnili jen dvěma svým králům umřít v posteli. Třebaže měl pravdu, přišlo ho toto tvrzení draho: ztratil místo v parlamentu, a dokonce byl uvězněn v Toweru. Na anglickém trůně totiž již čtyři roky seděl Jakub I., jehož otec lord Darnley byl v roce 1567 zavražděn milencem jeho matky, hrabětem Bothwellem. Jakubova matka, skotská královna Marie Stuartovna, skončila na popravicím špalku. Sám Jakub (v pořadí již 108. skotský král) žil v neustálém strachu ze spiknutí a připomínat mu krvavou historii skotských králů nebylo politicky prozíravé.

Třebaže není prokázáno, že Shakespeare *Macbetha* napsal na přímou objednávku krále Jakuba, je jisté, že mezi Shakespearovou skotskou tragédií a skotským královským rodem, jímž v roce 1603 v Anglii začalo panování Stuartovců, existuje souvislost. Anglický a skotský král Jakub I. odvozoval svůj nárok na trůn od mytického Banqua, jehož syn Fleance uprchl do Walesu a posléze měl syna s velšskou princeznou. Tímto synem byl Walter Steward, zakladatel skotských královských dynastií. Skotští kronikáři vysledovali kořeny stuartovské dynastie až k legendárnímu Fergusovi, který žil ve 4. století před Kristem, a dokonce až ke vznešenému Athéňanovi Cathellovi, který si prý vzal faraónovu dceru Scotu (odtud název Skotska). Ať tak či onak, Banquo hrál v rodokmenu skotských králů klíčovou úlohu a Shake-

spearův *Macbeth* skládá hold novému panovníkovi a potvrzuje jeho nároky na skotský i anglický trůn. Král Jakub I. se navíc dva měsíce po smrti královny Alžběty (19. května 1603) stal patronem Shakespeareovy herecké společnosti. Ze Služebníků lorda komořího se stali Služebníci krále, a tak se hra na počest Stuartovské dynastie jevila jako téměř povinný výraz vděčnosti.

Sám král Jakub I. se otázkou královské moci zabýval i teoreticky ve spisech *Králův testament* (Basilikon Doron, 1598) a *Skutečný zákon svobodných monarchií* (The True Law of Free Monarchies, 1598). Ihned po Jakubově nástupu na anglický trůn byly oba spisy znovu vydány. Jakub v nich tvrdil, že král je zástupce Boha na zemi, že není vázán zákonem, protože je víc než zákon, a především že nemůže být násilně sesazen žádným výnosem parlamentu nebo povstáním. Není třeba dodávat, že tímto pojetím královské moci se král Jakub prudce odlišoval od skotských králů Macbethovy doby, kteří byli volitelní a odpovědní lidu. Raně středověké pojetí královské moci bylo bližší těm průkopníkům moderního politického myšlení, kteří v době humanismu a renesance rozlišovali mezi králem dobrým a špatným, špatného krále označili za tyrana a prosazovali právo na jeho svržení.

Prachové spiknutí

Když bylo 5. listopadu 1605 odhaleno tak zvané „prachové spiknutí“ (The Gunpowder Plot), vyvolala tato zpráva v Londýně všeobecnou paniku. Spiklenci byli fanatičtí katolíci a jezuité, kteří tímto teroristickým činem obrovských, dosud nevídaných rozměrů chtěli protestovat proti útlaku katolíků v Anglii.

Spiklenci v noci prokopali tunel pod sídlem londýnského parlamentu a jejich cílem bylo vyhodit celý parlament do povětří sudy střelného prachu. Stráže na poslední chvíli dopadly Guye Fawkesa, který se s lucernou a doutnákem v ruce právě chystal sudy odpálit. Další spiklenci, z nichž mnozí pocházeli ze Shakespeareova kraje, byli dopadeni v Holbeachi ve Staffordshiru. Soudní přelíčení s nimi se konalo 27. ledna 1606, 30. a 31. ledna byla první skupina spiklenců popravena. Jeden z hlavních iniciátorů spiknutí, jezuita Henry Garnet, byl souzen a odsouzen 28. března 1606 a 3. května téhož roku popraven.

Michelangelo: Charon převážející duše do podsvětí

Čarodějnice

Strach ze spiknutí proti královské moci bezprostředně souvisel i s hony na čarodějnice, které byly zvláště ve Skotsku neobyčejně kruté. Sám král se postaral o novou vlnu honů na čarodějnice v roce 1590, když se vrátil z Dánska, kam odjel v roce 1589, aby si přivezl svou ženu, budoucí královnu Annu. V Dánsku se seznámil nejen s teoretickými spisy spjatými s čarodějnicemi, ale také s kontinentálními hony na čarodějnice, které byly daleko krutější než v Anglii. V důsledku této zkušenosti velmi zpřísnil postih čarodějnic ve Skotsku a v roce 1590 podporoval velmi kruté a nenávistné hony na čarodějnice. Svůj postoj k problému čarodějnic zmínil po nástupu na anglický trůn v roce 1603, ale jeho přesvědčení o tom, že existují a že jsou ve službách ďábla, přetrvávalo.

Ještě před svým nástupem na anglický trůn napsal Jakub knihu *Démonologie* (Daemonology, 1597), která se stala politickým a náboženským zdůvodněním honů na čarodějnice. Ve svém pojednání ztotožnil čarodějnice se silami ďábla, a protože se sám prohlásil za krále z Boží milosti, bylo zřejmé, že hlavním posláním ďábelských čarodějnic bylo zničit krále, který byl Božím zástupcem na zemi. Hony na čarodějnice tak ve Skotsku a částečně i v Anglii neměly jenom fanatický a předsudečný ráz, ale proměňovaly se v neobyčejně kruté politické procesy. Lze tedy předpokládat, že Shakespearovi současníci vnímali čarodějnice v *Macbethovi* podstatně jiným způsobem než diváci naší doby.

Čarodějnice byly běžně spojovány s chaosem v přírodě (odtud hrom, blesky a smrdutý vzduch v první scéně *Macbetha*), s ropuchami a kočkami (odtud Mour a Kropuch) a v dobových předstávách měly schopnost převracet všechny morální hodnoty v opak („Hnus je krása, krása hnus“) a – což bylo nejpodstatnější – uměly předvídat budoucnost.

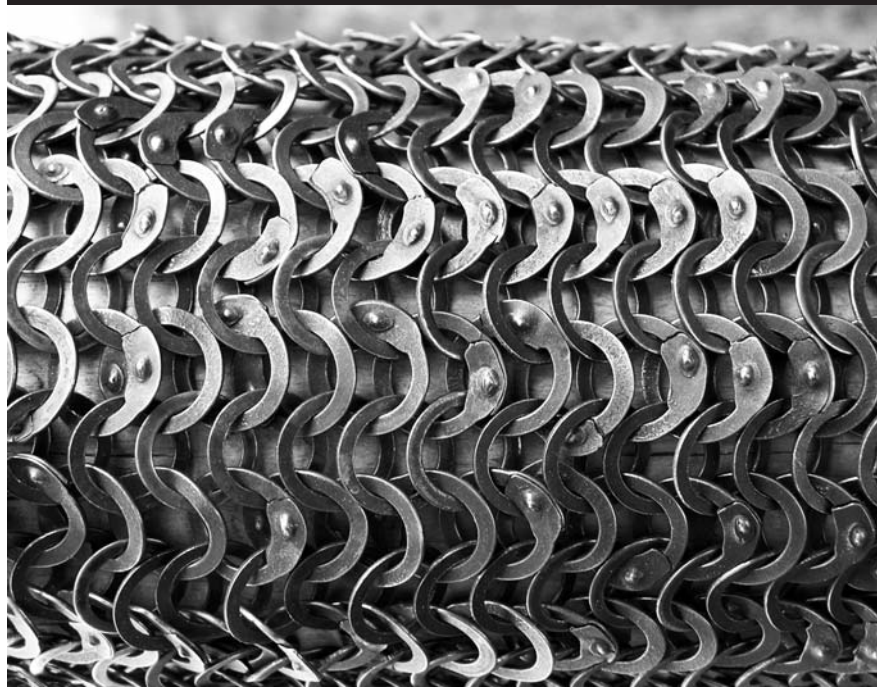
Macbeth a Brutus

Macbeth se pozoruhodným způsobem zrcadlí v *Juliu Caesarovi*. Podobnosti mezi Macbethem a Brutem jsou patrné na první pohled. Macbeth stejně jako Brutus stojí před otázkou, zda zabít, či nezabít, a stejně jako Brutus se rozhodne zabít. Brutus na rozdíl od Macbetha zvažuje vraždu Caesara z politických, dokonce vlasteneckých důvodů. Caesarova moc ohrožuje podle jeho mínění samu existenci republikánského Říma a to je jistě hlavní důvod, proč se Brutus k vraždě Caesara odhodlá.

Macbeth nemá k vraždě Duncana tyto politické, dokonce lze říci státoporné důvody, jde mu daleko víc než Brutovi o moc. Jeho ctižádost není motivována politicky, ale pramení z jeho nitra, především z jeho touhy po moci. Zatímco politický kontext *Julia Caesara* je definován přesně a do detailů, v *Macbethovi* je velmi neurčitý a nejasný. *Macbeth*, řečeno jednoduše, není politickou tragédií (třebaže královražda jistě politikum vždycky předpokládá), ale především tragédií, která se rodí z temnot lidského srdce. Divadelní analýza zla v nitru člověka je v *Macbethovi* tak nekompromisní, že má v sobě cosi absolutního. *Macbeth* je nejlubší Shakespearovou divadelní sondou zla. Je to nejtemnější Shakespearova tragédie, hra černá a diabolická, černý sabat. (...)

Příznačná je přeludovost Macbethovy řeči. Macbeth o přeludu nejen mluví, sama jeho řeč se, na rozdíl od řeči Bruta, stává přeludem. Podstatné v jeho řeči je ono malé a přece velké slovo „nic“, jehož význam Shakespeare důkladně vyzkoušel v *Králi Learovi*. Když Macbeth říká „ochromen jsem zcela / zlou předtuchou a nejsem nic, jen to, / co ještě nejsem,“ mluví jazykem metafyzických básníků. Zároveň jsou jeho slova oním metaforickým těsnopisem, který je pro *Macbetha* tak charakteristický.

Zatímco Brutus v citovaném monologu řekne: „Od momentu, kdy Cassius mě prvně / nabrousil záští proti Caesarovi, / nespím,“ v Macbethovi je spánek „hojivá lázeň znaveného těla“, „lék poraněných duší“ a „hlavní chod hostiny života“ (II. 2. 40–42). Když Macbeth zabil Duncana, zavraždil i spánek a tím i sám sebe. Macbeth je královrah i vrah spánku. Posun od konstatování nespavosti k obrazu zavražděného spánku naznačuje vývoj Shakespearovy tragické imaginace. Macbethův spěch vraždit neměl úspěch, protože mrtví se chovají v této Shakespearově tragédii nepatřičně a vylézají z hrobů, místo

Detail kroužkové zbroje

aby jejich smrt „koncem všeho byla“. V obrazné řeči Macbetha promlouvá opět jeho svědomí, ale černý humor i dikce jeho monologu naznačují obrat v jeho smýšlení. Macbethovo špatné svědomí nevede k pokání, ale naopak motivuje jeho rozhodnutí vraždit dál. V citovaném monologu se už rodí zvrácený, oblundný netvor Macbeth. Vrcholí proměna v perverzního zločince, který vraždí už téměř bez příčiny.

V krvi se brodím tak, že přestat s tím,
ještě sám sebe v krvi utopím.

(III. 4.)

Obrazy krve mají v *Macbethovi* vlastní příběh, neboť vyznačují dramatický oblouk celé hry. Činí tak s maximální úspěšností a v rytmu tak prudkém, že bere dech.

Převrácený svět

Atmosféru Shakespearova *Julia Caesara* určují od samého začátku hry obrazy bouře. Casca mluví o úděsné bouři, která se rozpoutala nad Římem. „Bud' v nebi vypukla občanská válka, / anebo svět tak bohy urazil, / že rozhodli se na zem seslat zkázu,“ říká Casca (I. 3. 11 – 13) a jeho slova předjímají apokalyptickou bouři *Krále Leara*. Přírodní chaos, věštící zkázu světa, má obdobu ve společenském a politickém chaosu občanské války. Nebe, chrlicí na zem oheň, je úžasným světelným efektem: celé nebe se v *Juliu Caesarovi* rozzáří rachejtlemi blesků. Ruku v ruce s tímto oslnivým spektaklem bouře jdou obrazy podivných, vyšinitých jevů. Otroka, jehož levá ruka hoří, plameny nepopálí, u Kapitolu se potuluje lev, v pravé poledne přiletí na tržiště sova a houká jako pominutá, zvěř a ptáci se zvrhnou a řadí, starci dětinšší a děti věštlí, hroby se otvírají dokořán. Všechno se náhle vymkne z řádu do obludných a zpotvořených forem.

Cassius se pokusí dát těmto neobvyklým přírodním jevům jasný politický smysl a vidí kauzální spojitost mezi oním peklem na nebi, které se rozpoutalo nad Římem, a římskou politikou. Hrůzný chaos na nebi zemi je v jeho výkladu varováním před přílišnou mocí Caesara. Caesar stejně jako běsnící noc „hřmí a metá blesky, / otvírá hroby a řve jako lev“ (I. 3.) a jde z něj stejný strach jako ze zvrhlé noci.

Obrazy chaosu, zkázy a zlověstně zvráceného světa jsou neméně významné i v *Macbethovi* a nejčastěji mají také podobu bouře:

Noc byla bouřlivá. Kde my jsme spali,
strh víchr komíny a vyl jak pláč,
podivné skřeky smrti vydával
a hrůzným vytím věstil hrůznou zkázu,
chaos a zmatky, převrácený svět,
co zrodit se má ze žalostné chvíle.
Sýček, pták temnot, houkal celou noc
a země se prý horečnatě třásla.

(II. 3.)

Těmito slovy popisuje skotské počasí Lennox těsně před tím, než Macduff oznámí všem hrůznou zprávu o Duncanově smrti. A ještě působivější obraz převráceného a vykloubeného světa se objevuje v dialogu Starce a Rosse na začátku čtvrté scény druhého jednání:

STAŘEC Jsem na světě už sedmdesát let
a pamatuju hrůzné, divné věci,
dnešní noc ale nemá sobě rovna.

ROSS Nebe, zle pobouřeno činy lidí,
dští hrůzu na krvavé jeviště.

Je dávno den, a přece černá tma
dál škrtí putující lampu nebe.

Převládla noc, či den se stydí světla,
že země do tmy pohřbívá svou tvář
a světlo života ji nelíbá?

STAŘEC Nepřirozené je to jak ta vražda.

V úterý výr, co loví jenom myši,
napadl sokola a na nebi
ho ukloval.

ROSS A Duncanovi hřebci,
nádherní, rychlí, výkvět plemene,
zběsile vyrazili ze stájí,
jak kdyby chtěli celé lidstvo roznést
na kopytech.

STAŘEC Prý se pak požrali.

ROSS Na vlastní oči jsem to, věřte, viděl
a nestačil jsem žasnout.

(II. 4.)

Přes podobnost těchto obrazů vyšinitého světa, v němž se zhroutil všecken řád, je zřejmé, že obraznost *Macbetha* je střídmější, ale metaforičtější a silnější než atmosférické efekty *Julia Caesara*, které Wilson Knight výstižně nazývá „tragickým ohňostrojem“ Svět *Macbetha* je temnější, a to v doslovném i přeneseném slova smyslu. Scházejí v něm teatrální světelné efekty i zcela explicitní politický smysl zvráceného světa *Julia Caesara*.

Hra o čas

(...) *Macbeth*, nejkratší a nejsevrřenější Shakespearova tragédie, je také hrou o čas. Duncanův čas je časem cyklickým, časem dne a noci, jara a zimy, života a umírání, přirozeným, harmonickým, věčně se opakujícím časem Přírody, člověka i vesmíru. *Macbeth* se vzepře tomuto řádu a s odvahou vpravdě satanskou vyzve čas na souboj. Prohraje.

Jeho závěrečný monolog je plný metafor času a prolíná se v něm budoucnost s minulostí.

Časovost *Macbetha* nespočívá jen v tom, že „čas“ je klíčovým slovem

celé hry a že metafory času jí od začátku do konce prostupují. Časovost *Macbetha* není jen v tom, co jazyk hry říká, ale také, vlastně především, v energii a rytmu řeči, v sevrženosti jazyka mnohdy hraničící se strohostí, v kondenzaci významů, která se dotýká hranic možného. Každé slovo je v *Macbethovi* umocněno časovostí celé hry. Sevrženost, hutnost, zkratka, zvláštní předstih zvuku před významem. Významy osekané na kost. Ani slabika navíc.

Tragédie *Macbeth* je především hrou o čas. Zítřka a zítřka, zítřka, pořád zítřka. Dnešek je cítit zítřkem.

Martin Hilský, *kráceno*

Rastislav Ballek, Lada Bělašková, Vladimír Polák

Macbeth a Rastislav Ballek

Dva týdny před premiérou vznikl rozhovor s progresivním slovenským režisérem Rastislavem Ballekem. Protože nejen ostravští herci, ale i diváci se s jeho režijní vizí a pracovními metodami setkávají poprvé, část rozhovoru jsem zaznamenala pro program k inscenaci.

Jaký je tvůj vztah k Shakespearovi?

Před deseti lety jsem dělal *Hamleta* v divadle Alexandra Duchnoviče v Prešově, takže setkání s ním absolvuji podruhé. Svůj vztah bych definoval tak, že mě vždycky zajímal názor těch, kteří tvrdí, že Shakespearovi nerozumí, nebo se jim nelíbí. Nikdy jsem nezjistil přesnější důvody, ale vím například, že Lev Nikolajevič Tolstoj anebo Voltaire byli velkými nepřáteli Shakespeara. Obviňovali ho z toho, co dnes považujeme za jeho přednost. Třeba z toho, že mísí „vysoké“ a „nízké“, že je v něm mnoho vulgárností, nemotivovaného násilí, chaotičnosti a podobně. Zdálo se mi, že nejlepší je dopracovat se k Shakespearovi nikoliv přes ty, co ho chválí a co ho vyhlásují za geniálního, ale přes ty, kteří v rozporu s většinovým názorem tvrdí, že to celé je omyl. Že Shakespeare je laciný dryáčník, který v sobě nemá žádnou hloubku a žádné tajemství. Takže tohle byla moje základní zvědavost. Ale neukojila se zcela, protože nikdy jsem vlastně nic „protishakespearovského“ nečetl.

Sám jsi ale nedávno na zkoušce řekl, že je velmi rafinovaný. Objevil jsi tedy v Ostravě v sobě nový rozměr Shakespeara a jeho myšlenek?

Je celkem jedno, jestli jeho rafinovanost je jen naší vlastní sugescí nebo jestli existuje opravdu. Shakespeare totiž vyvolává dojem, že za tím vším chaosem a neorganizovaným bordelem je nějaká hluboká filozofie. Její obsah a poselství ale neznáme. To znamená, že vlastně dokázal být velmi zručným obchodníkem s emocemi řekněme toho nejnižšího diváckého kalibru, dokázal přesvědčivě působit jako dnešní thrillery a přesvědčil Evropu i celý svět, že se mu do hlediště přes tyhle bulvarizující postupy podařilo propašovat nějakou hlubokomyslnou filozofii. Proto vznikají i různé teorie, že vlastně celý Shakespeare je šifra nějaké podivuhodné politické, náboženské či mystické agen-

dy, kterou dodnes nikdo nerozšifroval. A to je úžasné. Je rafinovaný natolik, že ani nevíme, zda je opravdu rafinovaný, či jen vzbuzuje dojem rafinovanosti.

Čím je potom téma Macbetha pro tebe? Existují studie, které hru analyzují jako geniální studii zrodu zla v člověku, nebo jako hru nezměrné tíživosti...

Kdyby *Macbeth* byl takřikajíc čítankově o „zlu v člověku“, tak bychom se na závěr dozvěděli, kde se zlo v člověku bere nebo „o čem“ to zlo v člověku je. My se to ale nedozvíme, ani když hra skončí. Ta hra není „o něčem“. Ta hra je hra. Má nějaké pravidla jako biliár nebo ping-pong. Vyvolává ve svých účastnících vzrušení, jistou dávku koncentrace a vyplavuje endorfiny. Není to hra „o“, je to hra. Zkomponovaná z věcí, které v člověku vyvolávají pocit hravosti a napětí, které cítí při hře. Tyto věci v ní zobrazuje válka, intrika, vražda, kouzla... Tak jako čarodějnice míchají ve hře různé kousky těl a předmětů, Shakespeare pouze míchá tyto věci, které jsou vzrušující, ale nevíme, o čem jsou. O čem je biliár nebo šachy? Přesto jsou zajímavé.

Jak vnímáš v Shakespearových hrách polaritu mužů a žen? Jaký je například pro tebe vztah Macbetha a Lady Macbeth? Jak fungují ve tvém principu hry ve hře jako takové?

To pro mě není důležitá otázka. Pokud bych o ní vážně uvažoval, tak oslabím téma dalších postav ve hře, které rovnocenně vstupují do herních pravidel *Macbetha*. *Macbeth* je královská hra jako šachy. Je tam král, královna, pěšáci, ale ptát se, jaký je při šachách vztah mezi králem a královnou, je irrelevantní. Psychologie zde nehraje takovou úlohu, jak si myslí ti, kteří se Shakespearem zaobírají spíš u stolu než jako praktičtí divadelníci.

Po Macbethovi tě čeká v Národním divadle v Brně Othello. Ani tam pro tebe vztah Desdemony a Othella není důležitý?

Tam je to také irrelevantní. Vždyť i Shakespearovy *Sonety*, které hovoří o lásce a o vášni, jsou věnované mužům. Co to znamená? Je to důležité? Podle mě se v nich hovoří o jakémsi lidském pocitu, buď prudké sympatii, nebo prudké náklonnosti, která sama o sobě způsobuje lidstvu od nepaměti problémy. A Shakespeareovi jde o tento problém, nejde mu o to, aby nějak pojmenovával lidstvu vztah mezi mužem a ženou

nebo ještě nedej bože mezi mužem a mužem. To jsou všechno blbosti. Je literát a navrch divadelník, pokud to tedy napsal on, má ambice tvořit hru a jevištní jednání. A jednání na jevišti je rituální, má vždycky charakter nějakého obřadu a v obřadu a v rituálu nejsou důležité psychologické vztahy, ale samotné konání. Poukazuje vždycky někam výš, než je manželská postel. Například *Othello* se nejmenuje „Othello a Desdemona“. Jistě, u *Romea a Julie* ano, tam to chápeme, ale *Othello* je Othello. Proto nemeditují nad tím, zda Lady Macbeth je dominantní ženou a proč. Je to prostě vzrušující stolní hra, kde jednotlivé kamínky jsou všechny rovnocenné a vytváří jen nějaké zvláštní kompozice, které reprezentují určité životní situace. Ale velmi vzdáleně. Tak jako šachy reprezentují situaci na bojišti, ale samozřejmě také vzdáleně.

Titul Macbetha jsi pracovně přijal jako režisér. Nevybral sis ho zcela svobodně. Kdyby sis mohl vybrat Shakespearovu hru, která by to byla?

Já si Shakespeara nečtu před spaním pro radost a ono se to ani nedá. Treba *Macbeth* má velmi banální fabuli. Shakespeara má podle mě smysl číst jen tehdy, když se ho chystáš režírovat. Nemá cenu přemýšlet o čarodějnicích, kdo jsou, pouze za předpokladu, když je jako postavy v ději budeš muset jednoho dne vyřešit.

Jak se ti v Ostravě zkušelo?

Využil jsem čas a vzdálenost od rodiny, věnoval jsem se duchovním zálibám, četl jsem, chystal další věci, navštívil jsem Galerii výtvarného umění v Ostravě.

Jak naši herci přijali tvůj „herní“ princip hry Macbeth? Jak hodnotíš vaše setkání, vaši komunikaci?

Mám asi říct něco korektního. Nebo humorného? Nic humorného mě zrovna nenapadá. Ostravské divadlo má podle mě vysoké a náročné tempo práce, myslím tím čas zkušební období, počet dnů v týdnu, kdy se zkouší. Takže bylo dostatek času v první, tak zvaně ověřovací fázi zkoušení, abychom se vzájemně poznali a naladili se na sebe. A teď už se můžeme pomalu věnovat umění.

Díky za rozhovor.

William Jiří Shakesedláček (za Davidem Viktorou) s úsměvem naslouchá panu Hilskému

Herci Národního divadlo moravskoslezského jsou velmi tvůrčí. Příkladnějším jeden z nich. **William Jiří Shakedláček**, povzruzen tvůrčím géniem alžbětinského dramatika, rozhodl se obdobně zanechat v dějinách divadla nesmazatelnou literární šlépěj. Či šlápotu. Zde přináším autorské ukázky i shakespeareovské postřehy z dílny novodobého mistra. Profesor Hilský byl nadšen.

ZLOMIL SE LOPUCH,
SPADL Z NĚJ KROPUCH,
PÁDEM TÍM OPUCH´
NEŠŤASTNÝ KROPUCH

+ + + + +

**STARÁ SKOTSKÁ PÍSEŇ S HUDEBNÍ, STÁLE SE OPAKUJÍCÍ
KONSTANTOU**

Macbeth – ten podlý muž a Macbeth lady
/:synuplách, synuplách:/
chystají na hradě krvavé rejdy
/:synuplách, synuplách:/

Vražedné nože již obnoží čepel
/:synuplách, synuplách:/
ukončí životy tří malých křepel
/:synuplách, synuplách:/

(za povšimnutí stojí slovní hříčka – „obnožený nůž“ a staroalžbětinské pojmenování dětí – „křepelky“)

+ + + + +

**VYŠKRTNUTÁ SCÉNA – HLUBOKÉHO LESA – pardon
HLUBOKÉ AMNÉZIE...**

PRVNÍ ČARODĚJNICE: Buď zdrav... buď zdrav... ty... ty...

DRUHÁ ČARODĚJNICE: ... a i ty buď zdrav... i ty... i ty...

+ + + + + +

TŘETÍ ČARODĚJNICE: ... buďte zdraví oba!

„O čo ti ide, Othelo?“

„O čo mi ide? O telo“

+ + + + + +

+ + + + + +

Nestarej se ženo má, kde je vražda – tam jsem já!

Kdysi chodili lidé do Globusu... na divadlo.

Dnes chodí také do Globusu... nakupovat.

(dochovaná výšivka na ubruse z Cawdor)

+ + + + + +

+ + + + + +

ZVUKOMALEBNÁ HRÍČKA (na motiv – „co se chtěče týče“)

Dobry herec v Hamletovi dostával na lebku. (Od sponzora)

Špatný herec v Hamletovi dostával taky na lebku. (Od diváků)

Co se týče týče – tyč se týče týče

+ + + + + +

+ + + + + +

Jak se jmenoval nejznámější alžbětinský zaklínač hadů?

Nejtragičtější omyl v historii deratizace?

SHAKESPEARE.

Probodnutý Polonius s výkřikem: „Krysa, krysa...!“

+ + + + + +

+ + + + + +

Jak se hraje Hamlet v Izraeli?

Blázní, blázní, blázní!

Ofélie blázní...

„Žid nebo ne žid... to je oč tu běží...“

„Á!“ zní „á!“ zní „á!“ zní,

než utone v lázni.

+ + + + + +

+ + + + + +

Hamletův duch

měl v jednom z uch

„žihanou hekatu“

Řval : „Já se pomatu!“

Řešení sporu Monteků a Capuletů?

– Humor na ty vaše rody!

+ + + + + +

+ + + + + +

Když mluví Rosencrantz,

Guildenstern drží glanc.

Když žvaní Guildenstern,

Rosencrantz běží v Bern.

Patronka kartografů?

– Královna **map**.

+ + + + + +

Sonet 18 (William J. Shakedláček – ukázka)

Je ale způsob, jak se vysmát smrti,
která se chlubí, že tě dostane.
Vyzvi ji k tanci – ať divoce se vrtí,
„Pepka“ ji klepne, padne a nevstane...

+ + + + + +

Sonet 154

Amor byl jednou zmožen ospalostí,
odložil louč a usnul na stráni.
A vzňal se les, hořely stromů kosti,
z popela nešťastník ke spánku má stlaní...

+ + + + + +

Sonet 146 (doplňné zakončení překladu pana Hliského)

Ze Smrti žij, co ze života žije,
smrt Smrti navždy smrtelnost z nás smyje.
Ze života smyj, co ze smrti tyje,
život životu navždy staví pyje.

+ + + + + +

Velice účinná vyhrůžka ředitele herecké společnosti, aby se herec naučil text a nemusel být za něj učiněn zások:

„Kdo je připraven, není zaskočen!“

Původní znění bylo: „Být připraven je vše“, ale to se žel velice vymstilo při nedomyšleném využívání netalentovaných, špatných – i když po stránce otrockého „papouškování“ textů připravených – herců a docházelo k velkému odlivu diváků nejen z divadla Globe.

+ + + + + +

DROBEČKY:

Zklamaná Julie v autosalonu :
„Ach Romeo, Romeo! Proč Alfa Romeo...?“

Othelův náměstek na odběrech:
„A co mi, sestři, budete vlastně brát?!?“
„Krev, Jago, krev...!“

+ + + + + +

Shakespeare a omyl

Mnozí historikové se mýlí, když vykládají zvolání krále Richarda III.: „Království za koně!“ jako prosbu o dopravní prostředek, který by jej dostal z bojiště. Dnes víme, že to byl fintil a nechtěl ve válce umírat bosý... (Koně – jinak též luxusní, ručně šité, kožené westernové boty)

+ + + + +

Shakespeare a cenzura

V souladu se zákonem o ohrožování mravní výchovy mládeže se s definitivní platností škrtná první věta sexuálně neukojeného marockého prince ve hře Kupec benátský:

„Kéž bohové mi pomohou! Tak počkat. Vezmu to ještě jednou odzadu.“

+ + + + +

Shakespeare a vize do budoucna.

Zda měl Shakespeare náhled do budoucnosti, či jen nepřímou odhadl, jak se jednou bude hrát Othello, nelze přímo dokázat. Lze to však snadno odvodit – například z monologu, kde si můžeme představit hlavního hrdinu u píchlého kola automobilu s heverem v ruce...

„Mám důvod, mám! Mám důvod, mám, má duše.
Neptejte se mě jaký, čistě hvězdy! Mám důvod, mám.“

Někteří dokonce jdou ve svých úvahách ještě dál a doplňují, že v případě, kdy Othello říká:

„Omamný dechu, nutíš spravedlnost zlomit svůj meč!“

šlo vlastně o dechovou zkoušku při silniční kontrole. Othello tehdy prý nadýchal 2,8 promile.

+ + + + +

Na čem hrají uklízečky své divadlo?

NA PRAKTIKÝBLECH

+ + + + +

Shakespeare a rozpor

Je s podivem – a možná jde o jakousi Shakespearovu škodolibost – že nechává Hamleta poučovat herce:

„Prosím vás, říkejte tu řeč tak, jak jsem vám ji přečet. Aby vám jenom klouzala po jazyku.“

... když některé historické prameny dokládají, že prý byl dost velký balbutik... Jen se s určitostí neví, zda tím balbutikem byl Hamlet nebo sám Shakespeare, první herec oné herecké společnosti či kdosi u dvora, některý z diváků či vlastně kdo...

+ + + + +

Shakespeare a historické události

Shakespeare byl nejen mistr pera, ale také se zasloužil o dochování historických událostí té doby, které uměl geniálně zakomponovat do svých her. Například požár divadla Globe v roce 1613, s následně zhroutilou střechou, nenásilně připomíná postava Leonata ze hry „Mnoho povyku pro nic“, kdy s traverzou v hlavě říká:

„Prosím tě, už mi nerad. Stejně mi to jde jedním uchem sem a druhým ven.“

+ + + + +

Kolikrát za den vás pozdraví příslušník vládnoucí šlechty?
ARISTOKRÁT.

+ + + + +

Jaké je oblíbené ovoce šumlujícího herce?
BREPTFRUIT

+ + + + +

Co se udělá na nohou sólisty činohry, který pořád stojí na jevišti?
HERCOVÉ VŘEDY.

+ + + + +

To be, or not to be continued...?

Lada Bělašková

Vladimír Polák

PROFILY INSCENÁTORŮ

MARTIN HILSKÝ

překlad

Prof. PhDr. Martin Hilský, CSc., dr.h.c., MBE se narodil 8. dubna roku 1943 v Praze. Jako jediný překladatel u nás přeložil kompletní Shakespearovo dílo. Je profesorem anglické literatury na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy a Filosofické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Coby zkušený shakespeareolog vydal mnoho knih a napsal ke svým překladům podnětné studie a rozbory. V dětství navštěvoval anglickou školu a v útlém věku začal číst anglické knihy v originále. Na Karlově univerzitě vystudoval obor anglický jazyk – čeština. V průběhu studia přešel na hispanistiku. Od druhého ročníku studia tlumočil pro ministerstvo kultury. V květnu roku 1968 vyhrál konkurz na roční doktorandské studium na Oxfordské univerzitě. Po návratu z Oxfordu se vrátil na pracoviště FF UK. Začal překládat, psát lektorské posudky, předmluvy a doslovy knih pro nakladatelství Odeon. První překlad Williama Shakespeara vytvořil v roce 1983 v Ostravě a jednalo se o *Sen noci svatojánské*. Jeho překlady byly uvedeny ve více než sto premiérách v českých divadlech. V letech 1989 až 1998 byl ředitelem Ústavu anglistiky a amerikanistiky na FF UK. V roce 2001 byl za zásluhy o šíření anglické literatury v Česku jmenován čestným členem Řádu britského impéria. Dne 28. října 2011 jej prezident republiky vyznamenal Medailí Za zásluhy o stát v oblasti kultury a školství. Den předtím obdržel z rukou ministra kultury Státní cenu za literaturu a překladatelské dílo. Každé dva roky je zván na konferenci do Stratfordu nad Avonou, kde se setkávají významní vědci z celého světa zabývající se dílem Williama Shakespeara. Je ženatý s překladatelkou Kateřinou Hilskou, mají spolu syny Kryštofa a Ondřeje a dceru Veroniku.

RASTISLAV BALLEK

režie

Narodil se roku 1971 v Banské Bystrici (Slovensko). Studoval filozofii a sociologii na Filozofické fakultě UK v Bratislavě, později divadelní režii na VŠMU, absolvoval v roce 1996. Už během studií vytvořil jako autor dramaturgií a režisér spolu s dramaturgem Martinem Kubranem sérii divadelních inscenací, které zaujaly diváky i divadelní kritiku originálním pohledem na „zapomenutá“ a marginalizovaná díla slovenské literatury – S. H. Vajanský: *Letiace tiene* (Divadlo J. G. Tajovského ve Zvolenu, 1994), S. H. Vajanský: *Podivíni* (VŠMU, 1995), Mikuláš Dohnány: *Odchod z Bratislavy* (VŠMU, 1995). V letech 1999–2001 působil Rastislav Ballek jako interní režisér v Divadle SNP v Martině. S Kubranem zde nadále rozvíjeli svůj společný zájem o literární „chorobopis“ národa v inscenacích – S. H. Vajanský: *Pustokvet* (1997, účast na festivalu Nové evropské divadlo v Moskvě), Gejza Vámoš: *Atómy Boha* (1998, účast na festivalu Eurokaz v Záhřebu a v Kolíně nad Rýnem). Tento cyklus uzavřeli inscenací *Bez Boha na svete* podle stejnojmenné povídky Kristíny Royové (1999, účast na Expo 2000 v Hannoveru).

V následujících letech Ballek intenzivně spolupracoval s Divadlem A. Duchoviče v Prešově. Spolu s překladatelem a dramaturgem Vasišem Rusiňákem zde v rusínském jazyce inscenovali Steinbeckovu *Planinu Tortillu* (2001), Schillerovy *Parazity* (2002), hru Karla Horáka *La Musica* (2002), Shakespearova *Hamleta* (2004). V letech 2002–2009 Rastislav Ballek působil jako režisér a dramaturg v Městském divadle Žilina, v letech 2003–2006 jako jeho umělecký šéf. Inscenoval zde mimo jiné vlastní dramaturgií románu R. L. Stevensona *Dr. Jekyll, Mr. Hyde* (2002) nebo hru Viktora Dyka *Zmoudřený Dona Quijota* (2004).

V roce 2006 připravil Rastislav Ballek pro bratislavské Divadlo Aréna autorskou inscenaci *Tiso*. Nekonvenční divadelní zpracování kontroverzního tématu ocenila slovenská kritika čtyřmi cenami DOSKY (za nejlepší inscenaci sezóny, za nejlepší herecký výkon – Marián Labuda, za nejlepší scénickou hudbu – Peter Groll a nakonec jako objev sezóny). V roce 2005 inscenoval Ballek v pražském Divadle Rokoko čechovovskou variaci od Ivy Volánkové *3sestrí2005.cz*.

V roce 2006 v Činohře Národního divadla Brno režíroval hru R. W. Fassbindera *Hořké slzy Petry von Kantové* (v Divadle Reduta). Do martinského Slovenského komorního divadla se vrátil jako hostující režisér – v roce 2007 inscenací dramatisace Jégého románu *Cesta životom* a o rok později inscenací Mrožkovy hry *Tango*. Za herecký výkon v této inscenaci byl Marek Geišberg nominován na cenu DOSKY.

Roku 2007 Rastislav Ballek režijně uvedl světovou premiéru komorní opery Martina Burlase *Kóma* v Opeře Slovenského národního divadla. V roce 2009 připravil spolu s dramaturgem Petrem Pavlacom a s Robertem Rothem autorskou inscenaci *HOLLYROTH*, jež byla slovenskou divadelní kritikou oceněna jako nejlepší inscenace sezóny, cenou DOSKY byl za mimořádný sólový herecký výkon oceněn Robert Roth.

V letech 2010–2012 působil v Činohře Slovenského národního divadla. Uvedl tu Beckettův *Koniec hry* v novém překladu Petra Lomnického a ve slovenské premiéře celou tragickou trilogii Aischylovy *Oresteij* (nominace na cenu DOSKY 2013 za nejlepší mužský i ženský herecký výkon).

V Divadle Aréna premiérově uvedl hru Martina Čičváka *Kukura* (2011) a hru Viliama Klimáčka *Holokaust* (nominace na cenu DOSKY 2013 za režii, nejlepší inscenaci sezóny). Obě inscenace se setkaly s nebývalým ohlasem a cestovaly téměř po všech mezinárodních festivalech v Česku a na Slovensku.

V této sezóně inscenoval Ibsenova dramata *Nora* (v brněnské Redutě) a *Rosmersholm* (v bratislavské Aréně).

Inscenace a divadelní projekty Rastislava Balleka pravidelně hostují na festivalu Divadlo v Plzni a reprezentují slovenské divadelní umění na festivalech a přehlídkách v zahraničí.

KLÁRA ŠPIČKOVÁ

dramaturgie

Narodila se roku 1978 v Děčíně. Na gymnáziu Schola ludus získala třikrát po sobě cenu za nejlepší autorskou hru (*Divadelní festival soukromých škol*). S Karlem Tománkem založila *Rodinné divadlo Hlina*, kde inscenovali převážně její texty. Po přijetí na Divadelní fakultu JAMU (hlavní pedagogové – Václav Cejpek a Antonín Přidal) studovala obor divadelní dramaturgie spolu s televizní a rozhlasovou scénaristikou, hostovala v Národním divadle v Brně, režírovala inscenaci *Capocomico*, dramaturgovala v Divadle Polárka, spolupracovala zpočátku hlavně s režisérem Janem Mikuláškem – *Klub sebevrahů* (dramatisace), *Yepeto*, později v NDM v Ostravě *Caligula*, *Herkules a Augiášův chlév*, nebo *Královna Margot*. Tato hra, kterou napsala volně na motivy románu A. Dumase, byla v r. 2006 uvedena také v Divadle J. K. Tyla v Plzni.

Do Národního divadla moravskoslezského ji ještě jako studentku JAMU angažoval v r. 2002 šéf činohry Juraj Deák (spolupráce na *Krvavé svatbě*, *Můj boj / Mein Kampf / aj.*). Pro něj vytvořila autorské libreto muzikálu *Carmen* (2003), který uvedli v Divadle Na Fidlovačce (v r. 2009 muzikál uvedlo divadlo v Uherském Hradišti). V NDM se od r. 2002 dramaturgicky či spoluautorsky podílela na cca čtyřiceti inscenacích (*Kouzelník z Lublinu*, *Válka s Mloky*, *Oidipus*, *Amadeus*, *Cenci*, *Kuřačky*, *Smrtihlav*, *Balada pro banditu* ad.).

Píše články do *Otazníků historie*. Od r. 2013 je v angažmá v Divadle J. K. Tyla v Plzni, kde vytvořila dramaturgii k inscenacím *Je třeba zabít Sekala*, *Kráska z Leenane* (nominace na Cenu Thálie 2013 pro Janu Kubátovou), *Srpen v zemi indiánů* a k moderní adaptaci Dostojevského *Hráče*.

KATARÍNA HOLKOVÁ

scéna a kostýmy

Narodila se v Liptovském Mikuláši. Studovala paralelně oděvní design na VŠVU (1996–2002) a scénografii na VŠMU (1998–2005) v Bratislavě. Její divadelní diplomovou prací byla výprava k brazilské hře *Závěť psa aneb Hra o naši Milé paní Soucité* v režii Ondreje Spišáka.

Od roku 2002 spolupracuje s režisérem Peterem Gáborem. Vytvářela kostýmy v Národním divadle moravskoslezském: *Komedie omylů* (2002), *Kouzelník z Lublinu* (2003), *Šakalí léta* (2005), *Cabaret* (2007), *Divadelní komedie* (2009). V Divadle Na Fidlovačce k inscenacím *Balada pro banditu* (2005), *Hvězdy na vrbě* (2010), v Dejvickém divadle v Praze k *Love Story* (2005), v Západočeském divadle v Chebu k *Bouři* (2005), v Jihočeském divadle v Českých Budějovicích k muzikálu *Donaha!* (2007), v Komorní scéně Aréna v Ostravě k inscenacím *Play Strindberg* (2010) a *Blecha* (2012), v Divadle ABC v Praze k inscenacím *Naše městečko* (2007), *Vše o mé matce* (2010) a *Sto roků samoty* (2011). Ve slovenských divadlech vytvořila kostýmy pro Divadlo Andreja Bagara v Nitře k inscenacím *Verejný nepriateľ* (2005) a *Búrlivé výšiny* (2006), k baletním inscenacím v SND *Sen noci svatojánskej* (2006), *Warhol* (2007), pro Štátne divadlo Košice k inscenacím *Chrobák v hlave* (2006), *Tom, Dick a Harry* (2010), *Tri v tom* (2012), pro Mestské divadlo Žilina ke hře *Dvaja veronskí šľachtici* (2009), pro Slovenské komorné divadlo Martin k inscenacím *Fajčenie je drina* (2008), *Terasa* (2009), *Radúz a Mahulena* (2010) atd. Ve Slovenském národním divadle v Bratislavě oblékla herce do kostýmů v inscenacích *Koniec hry* a *Oresteia* (obě dvě v režii Rastislava Balleka). Pro ostravské publikum vytvořila i kostýmy do Giordanovy opery *Fedora* a Gounodovy opery *Romeo a Julie*.

ANDREJ KALINKA

hudba

Narodil se v roce 1978 v Nitře. Ve své tvorbě se coby skladatel, libretista a režisér téměř výhradně věnuje hudebně-dramatickému žánru v jeho různých podobách. Společně s Jurajem Poliakem, Ivanem Martinkou a Michalem Mikulášem tvoří autorské seskupení „Med a prach“ spojující výtvarné umění, divadlo a hudbu v dílech na pomezí performance, divadelního představení, koncertu a instalace.

S hudbou začínal hrou na bicí a účinkováním v rockových a jazzových formacích. Navštěvoval soukromé hodiny klavíru, hudební teorie a dirigování. Ve studiu pokračoval na Konzervatoři v Žiline (dirigování Š. Sedlický, kompozice P. Krška) a postupně si ho doplňoval formou soukromých hodin kompozice u dalších pedagogů v Česku a na Slovensku. Od roku 2002 je na volné noze.

Příklady spolupráce: Poddukelský umelecký ľudový súbor (PULS), Slovenský ľudový umelecký kolektív (SLUK), Štúdio tanca Banská Bystrica, Sorbisches National-Ensemble Bautzen, Divadlo Andreja Bagara v Nitře, Divadlo Alexandra Duchnoviče v Prešově, Divadlo loutek Ostrava, Staré divadlo Karola Spišáka v Nitře, Bialostocki Teatr Lalek, Mesebolt Bábszínház Szombathely, Městské divadlo Zlín, Městské divadlo Žilina, Bábkové divadlo Žilina, Bratislavské bábkové divadlo, Divadlo PIKI, Teatr Wierszalin, Túlavé divadlo, Prešporské divadlo, Divadlo Jonáša Záborského v Prešově, Divadlo Jozefa Gregora Tajovského ve Zvolenu, Slovenské vojvodinské divadlo, Spišské divadlo, Divadelní spolek Frída, Divadlo Kalich a jiné.

TOMÁŠ KRIVOŠÍK
pohybová spolupráce

Choreograf, performer a tanečník se narodil v Turčianskej kotlině v okrese Martin na Slovensku. Absolvoval Konzervatoř Jána Levoslava Belly v Banské Bystrici, obor tanec. Během studia sbíral zkušenosti hlavně v technice současného klasického tance se zahraničními pedagogy (Ariela Vidach, Julien Hamilton, Simone Sandroni, Herve Dinas, Iztok Kovacs, Eva Blažíčková, Serge Ricci, Marta Poláková, Luise Lecavallier ad.). V Praze byl přijat na taneční katedru HAMU, obor choreografie tance. V roce 2001 založil taneční společnost DuWadance. Za duet *V nás* získal cenu Jarmily Jeřábkové. O rok později vznikla dueta *Vnútorne práva* a *Malé podobenstvo*. V roce 2005 vzniká inscenace pro pět tanečníků *Sapro-Agapé* v choreografii Tomáše Krivošíka a v koprodukcii s kanadskou společností 10 Dancing Gates Company. Ve stejném roce se stává členem této taneční skupiny pod uměleckým vedením choreografa Tedda Robinsona. Jako hostující choreograf a pedagog vytvořil Tomáš Krivošík celovečerní taneční inscenaci *Muscopus* pro profesionální taneční divadlo Štúdio tanca v Banské Bystrici. Hostoval zde i jako tanečník v inscenaci *Nočný pokoj*. Účinkoval také v projektu *Salto Nel Vouto* v choreografii francouzsko-italského choreografa Paca Deciny a produkci SE.S.TA. Jeho inscenace mohli diváci vidět nejen v divadlech evropských měst, ale i v Rusku, Indii, v Jižní a Severní Americe. Počátkem roku 2008 se přestěhoval na Slovensko, kde podniká v oblasti gastronomie, a současně tvoří inscenace *Rozpustený v realite*, *For T (e) sólo*, *Farba duše*, *Tanečná talk show Arnošta Krysaříka*, taneční inscenaci ve dvou dějstvích *Zdola nahor*, muzikál *Mrázik* pro divadlo Nová scéna v Bratislavě ad.

Je to tvoje mysl, která vytváří tento svět

Buddha

William Shakespeare (1564–1616)

Macbeth

PŘEKLAD MARTIN HILSKÝ

Inscenační úprava Rastislav Ballek

Osoby:

DUNCAN, skotský král

MALCOLM, jeho starší syn

DONALBAIN, jeho mladší syn

MACBETH

BANQUO

MACDUFF

LENNOX, thén

ROSS, thén

ANGUS, thén

FLEANCE, syn Banqua

MLADÝ MACDUFF

LÉKAŘ

VRÁTNÝ

STAŘEC

SETNÍCI

LADY MACBETH

LADY MACDUFF

DVORNÍ DÁMA

Tři ČARODĚJNICE

HEKATÉ

SLUHA, PÁN, POSEL, ZJEVENÍ

Upozorňujeme diváky, že text hry je tištěn v inscenační úpravě

I. 1. *Hrom a blesk. Vystoupí tři Čarodějnice.*

PRVNÍ ČARODĚJNICE Kdy sejdeme se my tři znova?

Až hrom a blesk či déšť nás svolá?

DRUHÁ ČARODĚJNICE Až přežene se řež a vřava,

až z bitvy vzejde pád i sláva.

TŘETÍ ČARODĚJNICE A dřív než slunce sbohem dá nám.

PRVNÍ ČARODĚJNICE Ještě místo?

DRUHÁ ČARODĚJNICE Pustá zem.

TŘETÍ ČARODĚJNICE Tam sejdeme se s Macbethem.

PRVNÍ ČARODĚJNICE Už jdu, Moure.

DRUHÁ ČARODĚJNICE Kropuch volá.

TŘETÍ ČARODĚJNICE Hned.

VŠECHNY Hnus je krása, krása hnus,

smrdutou mhou teď letět zkus.

(opakuji zařikávání)

Odejdou.

I. 2. *Vystoupí král Duncan, Malcolm, Donalbain a Lennox s družinou a setkají se s krvácejícími Setníky*

DUNCAN Kdo je ten muž? Je celý od krve,

což dává naději, že o bitvě

má spoustu čerstvých zpráv.

Začínají mluvit i Čarodějnice, paralelní scéna s výstupem Čarodějnic I.3.

MALCOLM Ten setník je to,

voják a pravý rváč, co vysekal

mě ze zajetí. Příteli, buď zdráv

a řekni králi, jak si stojíme.

No tak, cos viděl?

SETNÍCI *(sborem)* Na vlásku bylo to,

jak když dva plavci vzájemně se rdousí

a vyčerpáním tonou. Macdonald

ne nadarmo je rebel. Lítost nezná

a přitahuje zlo jak roje much –

z Hebrid se k němu právě přidaly

zástupy ozbrojenců – samý hrdlořez –

a Štěstěna se na něj jenom culí,

ta děvka! Ale má to marné. Macbeth,

statečný Macbeth, navzdor Štěstěně

a chráněn odvahou si klestil cestu

ocelí kouřící krvavou řeží,

až tomu psovi stanul tváří v tvář,

bez dlouhých cavyků ho rozpáral

od pupku po čelist, a vzápětí

mu nabod hlavu na špičatý kůl.

DUNCAN Statečný šlechtic! Znameníť muž!

SETNÍCI Z východu někdy nevzchází jen slunce,

ale též strašná, všeničivá smršť,

a z pramene, co štěstí slíboval,

vytryskne zkáza. Králi Skotů, slyš!

Sotva jen právo ozbrojené silou

přimělo k úprku ty zbabělce,

král Norů zvěřil výhodu a hned

s čerstvou výzbrojí i posilami

vyrazil na nás do útoku.

DUNCAN Nezalekli se Banquo s Macbethem?

SETNÍCI Abych řekl pravdu, hřímali jak děla,

co nabitá jsou dvojí dávkou prachu

a dvakrát dvojnásob pak sejí smrt.

V kouřící krvi zda se chtěli koupat

či proslavit se druhou Golgotou,

to vskutku nevím. Ubývá mi sil,

mé rány křičí o pomoc.

DUNCAN Tvá řeč ti sluší jak tvé rány.

Mluví z nich čest. Teď lékaře, a honem!

Odejdou Setníci.

Vystoupí Ross a Angus.

Kdo to sem přichází?

MALCOLM Thén z Rossu.

LENNOX Z očí mu kouká spěch. Tak vypadá,

kdo nese divnou zvěst.

ROSS Ať žije král!

DUNCAN Odkud jdeš, théne?

ROSS Z Fifu, velký králi,

kde norské vlajky drže dmou se k nebi,
až našim tuhne v žilách krev.

Sám norský král stál v čele strašných šiků
a podpořen tím zrádcem Cawdorem,
vyrazil k boji na život a na smrt.

Vtom Macbeth, jak ženich bohyně války,
v brnění se mu směle postavil,
zbraň proti zbrani, paže proti paži,
a zkrotil jeho zdivočelou pýchu.

Zkrátka a dobře, vítězství je naše!

DUNCAN Jak šťastná zpráva!

ROSS A Sveno, norský král, si přeje mír.

Leč pohřbít padlé jsme mu dovolili,
teprve když nám na Inchcolmu složil
odškodné deset tisíc tolarů.

DUNCAN Cawdor už naši důvěru a lásku
nezradí. Dej ho popravit – a hned.

A Macbethovi thénství připadne.

ROSS Co z bitvy vzešlo, jdu hned vykonat.

DUNCAN Jednomu sláva, druhému zas pád.

Odejdou.

I. 3. Čarodějnice. Scéna běží paralelně se scénou Krále a Thénů I.2.

PRVNÍ ČARODĚJNICE Kdes byla, sestro?

DRUHÁ ČARODĚJNICE Zabít svini.

TŘETÍ ČARODĚJNICE A ty, sestro?

PRVNÍ ČARODĚJNICE Kaštany měla námořnice v klíně

a cpala se a cpala. „Dej mi,“ říkám.

„Pryč, čarodějko,“ řve ta rujná bába.

Její muž námořník odplul do Aleppa.

Na sítu za ním doplují si,

změním se v krysu a pak zkusím

mu dát, mu dát, mu dát.

DRUHÁ ČARODĚJNICE Já ti dám větry.

PRVNÍ ČARODĚJNICE Máš srdce štědrý.

TŘETÍ ČARODĚJNICE I já ti k tomu fouknu slavně.

PRVNÍ ČARODĚJNICE To ostatní už nechte na mně.

V přístavech všude budu dout,
prosmejčím větry každý kout,
co jen lze najít na mapě.

Pak vysaju z něj všechnu šťavu,
až proklet bude, ztratí hlavu,
nezavře nikdy víčka k spánku,
bude mít pořád na kahánku,
devětkrát devět neděl chřadnout,
živořit, chcípat, chátrat, vadnout.
Že jeho loď však chránit musím,
jen pohrát v bouři si s ní zkusím.

Hele, co mám.

DRUHÁ ČARODĚJNICE Ukaž, ukaž.

PRVNÍ ČARODĚJNICE To je palec lodivoda.

co ho vzala velká voda.

TŘETÍ ČARODĚJNICE Bum, bum, buben, kdo to tluče?

Macbeth jde nám do náruče.

VŠECHNY Sudičky, bludičky, třikrát tři,

na zemi, v moři, v povětří,

točme se třikrát v kole jednom,

točme se sem a tam se točme

třikrát tři každá devět počne,

a kouzlo už je připraveno.

Vystoupí Macbeth a Banquo.

MACBETH Takový hnus a krása v jednom dni!

*Začíná paralelní scéna s Thény: „Král s potěšením přijal,
Macbethe, zvěst o tvém úspěchu...“*

BANQUO Jak daleko je do Forresu? Kdo jsou

ty vychrtlé a divé přízraky,

co vypadají téměř mimozemsky,

ač stojí na zemi. – Jste živé? Může

vás člověk oslovit? Co říkám, víte,

když všechny najednou si dáváte

svrasklý prst na vyzáblé rty. Jste ženy,
jak se zdá, ale vaše vousy to
zas popírají.

MACBETH Kdo jste? Mluvte!

PRVNÍ ČARODĚJNICE Buď zdráv, Macbethe, théne z Glamisu!

DRUHÁ ČARODĚJNICE Buď zdráv, Macbethe, théne z Cawdoru!

TŘETÍ ČARODĚJNICE Buď zdráv, Macbethe, brzo budeš král!

BANQUO Proč stojíte tu jako solný sloup?

Proč děsí vás tak krásná zvěst, můj pane?

Zapřísahám vás, jste jen přízraky,

anebo to, čím být se zvnějšku zdáte?

Když mého přítele jste pozdravily

současnou slávou i tou budoucí,

královskou nadějí ho překvapily,

až ustrnul, proč o mně nemluvíte?

Je-li vám dáno vidět setbu času

a říct, co vzejde z ní a co už ne,

mluvte teď ke mně. Neškemráám o přízeň,

z nepřízně nemám strach.

PRVNÍ ČARODĚJNICE Buď zdráv!

DRUHÁ ČARODĚJNICE Buď zdráv!

TŘETÍ ČARODĚJNICE Buď zdráv!

PRVNÍ ČARODĚJNICE Menší než Macbeth jsi, a přece větší.

DRUHÁ ČARODĚJNICE Míň štěstí máš, a přece mnohem víc.

TŘETÍ ČARODĚJNICE Nebudeš král, a přece krále zplodíš.

Macbethe, Banquo, buďte zdraví oba!

PRVNÍ ČARODĚJNICE Banquo, buď zdráv, a Macbethe, buď zdráv!

MACBETH Stůjte a mluvte dál. Chci vědět víc.

Po otci jsem thén z Glamisu, to vím.

Ale thén z Cawdoru? Ten přece žije

a daří se mu dobře. A že mám být král?

To podobá se pravdě ještě míň,

než že bych měl být Cawdor. Odkud máte,

řekněte, tuhle divnou zprávu? Proč

na pusté pláni jste nás zaskočily

takovým proctvím? Tak mluvte, proč!

Odejdou Čarodějnice.

BANQUO Země má bubliny stejně jako voda.

Tyhle k nim patří. Kam se vytratily?

MACBETH Co zdálo se být tělem, rozpustilo

se do vzduchu jak dech. Že nezůstaly!

BANQUO Bylo tu vůbec, o čem mluvíme?

Nebo jsme snědli kořen bláznovství

a přišli o rozum?

MACBETH Z tvých dětí budou králové.

BANQUO Z vás král.

MACBETH A Cawdor taky. Říkaly to, ne?

BANQUO Doslova a do písmene tak. – Kdo tam?

*Vystoupí Ross a Angus. Scéna Thénů, která již běžela paralelně
s Čarodějnicemi, se opakuje.*

ROSS Král s potěšením přijal, Macbethe,

zvěst o tvém úspěchu. Když zvěděl,

jak odvážně jsi drtil rebely,

svářily se v něm údiv s obdivem.

Úžasem němý potom sledoval,

co událo se ještě téhož dne:

jak prosekal ses šiky chrabrých Norů

bez bázně z toho, co jsi stvořil sám –

hrůznou tvář smrti. Zpráva za zprávou

valila se jak šťastné krupobití

a každá z nich tě zasypala chválou

za odvahu, s níž bránils království.

MACBETH Kdo jste? Mluvte!

ANGUS Přišli jsme jménem krále vzdát ti dík,

pozvat tě k němu, ne tě odměnit.

ROSS Však jako závdavek všech vyšších poct

mi kázal zvát tě thénem z Cawdoru.

Zdravím tě, théne, tímto titulem,

neboť je tvůj.

BANQUO Co, dábel mluvil pravdu?

MACBETH Vždyť Cawdor ještě žije. Proč mě chceš

oblékat do půjčených šatů?

ANGUS Cawdor

už není thén; ač ještě žije, zemře,

a právem – ortel byl už vyneseno.
Zda přidal se sám k Norům nebo zda
povstalcům poskytl snad tajnou pomoc
či zda se spolčil s oběma, jen aby
zničil svou vlast, to nevím. Velezrada,
přiznaná a pak řádně dokázaná,
mu přivodila pád.

MACBETH (*Stranou*) Glamis, thén z Cawdoru,
to hlavní teprv přijde. – Díky, páni.
(*Banquovi*) Věříte už, že vaše děti budou
králi, když slíbila to stejná ústa,
co věštila mi thénství z Cawdoru?

BANQUO Jenom jim uvěřte a chtějte korunu,
když Cawdorem už jste. Jak zvláštní, co?
Když temné síly svádějí nás k pádu,
často si berou pravdu na pomoc.
Získají si nás poctivostí v malém,
a když jde o vše, přerazí nám vaz.
Bratřenci, na slovíčko.

(*Paralelně začíná scéna Duncana s Malcolmem*)

DUNCAN Je Cawdor popraven? ...

MACBETH (*Stranou*) Dvakrát měly pravdu,
prology skvělé, těhotné už dějem
královské hry. – Mé vřelé díky, páni. –
Ta nadpřirozená a svůdná slova
nejsou zlá, nejsou dobrá. Kdyby zlá,
proč předzvěst úspěchu se proměnila
v pravdu? Jsem přece Cawdor. Kdyby dobrá,
proč podléhám těm svůdným obrazům,
když hrůzou z nich mi vstává každý vlas
a srdce na poplach mi tluče do žeber?
Představa hrůzy bývá hrůznější
než hrůza sama. Ač je pouhý přelud,
myšlenka na vraždu tak otrásá
mou bytostí, že ochromen jsem zcela
zlou předtuchou a nejsem nic – jen to,
co ještě nejsem.

BANQUO Je jak omráčený.
MACBETH Když Štěstěna chce ze mě stvořit krále,
nemusím já hnout ani prstem.

BANQUO Nové
pocty mu nepadnou jak nové šaty,
dokud je neobnosí.

MACBETH Staň se co staň,
čas vyléčí nás časem ze všech ran.

BANQUO Čekáme na vás, vzácný Macbethe.

MACBETH Promiňte. Propadl jsem myšlenkám
na dávno zašlé věci. Vaši péči,
pánové, jsem si zapsal pečlivě
a budu si v ní číst.
(*Banquovi*) Přemýšlej o tom, co se přihodilo,
až bude čas, pak, časem moudřejší,
to všechno v klidu proberem.

BANQUO Moc rád.

MACBETH Teď toho nechme. (*Duncan pokračuje*)

DUNCAN Nejdražší bratřenci, hřích nevděčnosti...

I. 4. *Duncan, Lennox, Malcolm a Donalbain s družinou.* (*paralelní
scéna s předešlou, navazujeme: „Nejdražší bratřenci“*)

DUNCAN Je Cawdor popraven? Jsou zpátky ti,
kdo rozkaz měli vykonat?

MALCOLM Můj pane,
ještě tu nejsou. Mluvil jsem však s někým,
kdo viděl ho, jak zemřel. Cawdor se
prý doznal k velezradě, vyjádřil
upřimnou lítost, vás pak, pane, prosil
o odpuštění. Nic v životě mu
neslušelo víc, než když umíral.
Umřel, jak umíral by každý den,
to nejdražší tak zlehka odhodil,
jak byla by to tretka.

DUNCAN Není způsob,
jak z tváře vyčíst, co se skrývá v mysli.
Já důvěřoval jsem mu bez výhrad.

Končí paralelní scéna „Je jak omráčený“, navazujeme:

Nejdražší bratranče, hřích nevděčnosti
mne tíží na duši. Tys předstihl
mne tak, že nejrychlejší křídla poct
tě dohnat nemohou. Kéž zasloužil
ses mñ, a já ti mohl nabídnout
svůj dík a odměnu. Teď smím jen říct,
že zasloužíš si víc, než já ti dávám.
Tímto jmenuji tě thénem z Cawdoru.

MACBETH Mou odměnou je věrná služba vám.

Na vás je, pane, službu přijímat,
na nás pak konat ji jak sluhové
a děti koruny a státu. Všechno,
co děláme, když děláme to
z lásky a úcty k vám, je dobré.

DUNCAN Vítej.

Tvá odměna je první výhonek,
co mojí péčí vzroste do krásy.
Vznešený Banquo, zasloužil ses stejně
a patří ti můj stejný dík. Pojď, ať
obejmu tě a přivinu tě k srdci.

BANQUO Sklidíte lásku tam, kde jste ji zasel.

DUNCAN Taková radost ve mně vzedmula se,
že schovává se do krůpějí smutku.
Synové, théni, bratrance, i vy,
kdo jste nám nejbliž, slyšte, mluví král:
nástupcem naším budiž náš syn Malcolm,
naš nejstarší, a tímto jmenujem
ho princem z Cumberlandu. Do pláště
cti však se neoblékne sám. Nechť pocty
jak hvězdy svítí všem, kdo zaslouží
si je. (*Macbethovi*) A teď k vám do Invernessu,
ať zavážete si nás ještě víc.

MACBETH Sloužit vám není práce, ale radost.

Pojedu napřed, abych mohl sám
svou ženu potěšit tou dobrou zprávou.
Loučím se v pokoře.

DUNCAN Můj vzácný Cawdor!

MACBETH (*Stranou*)

Princ z Cumberlandu! Přičel, který buď
přeskočím, nebo způsobí můj pád.
Brání mi v cestě. Hvězdy, pohasněte,
mou temnou touhu nerušte svým světlem,
od mého činu, oči, odvráťte se,
anebo nad ním ustrnete děsem.

Odejde.

DUNCAN Macbeth je hrdina, jak říkáš, Banquo,
a chvála na něj je jak vzácný pokrm,
skutečná hostina. Teď jedme za ním.
Ze samé péče o nás odjel napřed.
Ne, ne, ten nemá sobě rovna.

Odchází.

I. 5. *Vystoupí Lady Macbeth s dopisem.*

LADY MACBETH (*Čte*) Potkal jsem je ve svůj velký den a nade
vší pochybnost vím, že mají nadpozemské vědomosti. Hořel jsem
touhou dozvědět se víc, ale rozplynuly se do vzduchu. Stál jsem
tam celý ochromený údivem, když přišli poslové od krále a pozdra-
vili mě jako théna z Cawdoru. Tím titulem mě oslovily i ty sudičky
a naznačily mi budoucnost, neboť řekly: „Buď zdrav, Macbethe,
brzo budeš král.“ Pokládal jsem za vhodné ti tohle sdělit, má nejdražší,
abych tě učinil společníci svých úspěchů a nezkazil ti radost tím,
že bych ti zatajil velikost, která čeká i tebe. Ulož tu zprávu v srdci
a buď sbohem.“

Glamis i Cawdor jsi a budeš král,
jak řekly. Jen tvé povahy se bojím,
jsi příliš měkký, mléčný lidskostí
a neumíš jít bez ohledů za svým.
Chtěl bys být velký, ctižádost bys měl,
leč špínou světa umazat se nechceš.
Moc bys chtěl moc, však získat ji jak světec,
falešně hrát, to ne, jen křivě brát.
Chceš mít, co křičí: „Měj se k činu.“

když chceš to mít, a když se k činu nemáš,
pak hlavně proto, že se činu bojíš,
a ne že nechceš udělat ten čin.
Přijď, já ti vliju do ucha svou kuráž,
jazykem vymrskám ti z duše všechno,
co zbraňuje ti sáhnout po zlatu,
kterým ti osud s nadpozemskou mocí
už obkroužily hlavu.

Vystoupí Posel.

Nové zprávy?

POSEL Král dorazí dnes večer.

LADY MACBETH Zbláznil ses?

Což není tvůj pán s ním? Dal by mi vědět,
abych se připravila.

POSEL Je to tak,
náš thén sem jede. Předhonil ho jiný
posel a sotva dechu popadal,
když říkal mi tu zprávu.

LADY MACBETH Velkou zprávu.
Postarej se o něj.

Odejde Posel.

Sám havran chraptí,
když krákorá, že Duncan vstoupí osudně
k nám na hrad. Duchové, co vnukáte
myšlenky na vraždu, zbavte mě ženství
a od hlavy až k patě naplňte mne
strašlivou krutostí; sražte mi krev,
ucpěte vchod i průchod lítosti,
ať přirozený soucit neatřese
mým krutým záměrem a nesmlouvá
mír mezi ním a činem. Do mých ňader
vstupte a proměňte mi mléko ve žluč,
Temná noci, přijď,
do dýmu pekla černě zahal se,
ať nespátí nůž rozškleбенou ránu

a nebe nenahlédne pod plášť tmy,
a nezavolá: „Zadrž!“

Vystoupí Macbeth.

Veliký

Glamisi, vzácný Cawdore...

MACBETH Dnes, má drahá,
přijede král.

LADY MACBETH Kdy odjede?

MACBETH Hned zítra.

LADY MACBETH Tomu už zítra slunce nevyjde.

MACBETH Ještě to proberem.

LADY MACBETH Jen hlavu vzhůru;
z tváře lze vždycky poznat noční můru.
Zbytek nech na mně.

Odejdou.

I. 6. *Vystoupí Duncan, Malcolm, Donalbain, Banquo, Lennox, Macduff, Ross a Angus s družinou.*

DUNCAN Na krásném místě stojí tenhle hrad.

A čerstvý vzduch tu jemně tříbí smysly.

BANQUO Chrátový rorýs, tenhle letní host,
se tady zabydlel, což dokazuje,
jak svůdně voní tu dech nebe. Není
tu výčnělek, vlys, opěra či kout,
v nichž by ten ptáček nestavěl si hnízdo,
co ložem je i líhni. Kde se daří
rorýsům, tam je dobrý vzduch.

Vystoupí Lady Macbeth.

DUNCAN Hle, naše vzácná hostitelka. Láska,
co provází nás, někdy obtěžuje,
my přesto s láskou za ni děkujem.
Čímž vám chci říct, že máte děkovat
za to, že my dnes na obtíž jsme vám.

LADY MACBETH I dvakrát dvojmo znásobená péče,
již v každém ohledu vám poskytnem,
je pouhým stínem ve srovnání s tím,
čím Vaše Výsost zahrnuje nás.
Za staré pocty, i ty nejnovější,
budeme za vás navždy orodovat.

DUNCAN Kde je thén z Cawdoru? My jeli jsme
mu v patách s úmyslem ho předhonorit
a uvítat ho v jeho vlastním domě,
on však hnal koně ostruhami lásky
a byl tu dřív. Má vzácná hostitelko,
na dnešní noc jsme vaším hostem.

LADY MACBETH Vaši
sluhové jsme a naši sluhové,
my sami, vše, co máme, patří vám.
Ve vašem štěstí splácíme své dluhy.

DUNCAN Teď ruku dejte nám a vedte nás
k našemu hostiteli. Milujem ho
a přičeň k němu ještě rozmnožíme.
Dovolíte?

Odejdou.

I. 7. *Vystoupí Macbeth.*

MACBETH Kdyby to konec v jeho konci mělo,
dobré by bylo skoncovat to hned.
Kdyby tou vraždou zatáhla se síť,
a dost, spěch úspěch měl a tahle rána
vším ve všem, koncem všeho byla – pak
tady, jen tady v mělkých vodách času,
svůj život příští rád bych riskoval.
Však ani tady trestu neujdem,
vražedný čin vždy učí vraždit jiné
a jeho účín zasáhne pak nás.
Nestranná spravedlnost s chutí zvedá
naš pohár jedu k našim vlastním rtům.
Ne, ostruhy nemám pro svůj úmysl,
jen ctižádost, co přepadává sama
přes sebe –

Vystoupí Lady Macbeth.

Co je?

LADY MACBETH Skoro dovečeřel.

Kde vězíš?

MACBETH Ptal se po mně?

LADY MACBETH Jak by ne.

MACBETH Tu věc pusť z hlavy. Vyznamenal mne
a já si u kdekoho koupil zlaté
mínění. Chci je nosit, dokud září
novotou, ne je zahodit tak brzo.

LADY MACBETH Byla ta naděje snad opilá,
když oblékal ses do ní? Vyspala
se z toho? A teď celá zelená
a bledá žasne, co to natropila?
To je tvá láska. Velká mužná touha,
na mužný čin se ale nezmuže.
Toužíš mít to, co korunou je žití,
a žiješ jako zbabělec, co každé
„já chci“ hned zabije svým „já se bojím,“
jak kočka z přísloví, co rybku chtěla,
však smočít tlapku ne?

MACBETH Mlč, prosím tě!

Udělám vše, co může dělat muž.

Kdo dělá víc, už není člověkem.

LADY MACBETH Pak o té vraždě se mnou mluvil netvor.

Kdyžs to chtěl udělat, tak byl jsi muž.

A ještě víc jsi mužem byl, čím víc

jsi chtěl být víc. Čas ani místo ti

nepřály, tebou to však neotřáslo.

Teď, když ti přeje vše, jsi otřesen.

Kojila jsem a vím, co je to láska

k děcku, co saje z prsu. Z bezzubých

dásní bych mu jej přesto vyškubla,

a třeba by se na mne zrovna smálo,

mozek mu z hlavy vyrazila, kdybych

se zapřísáhla jako ty.

MACBETH Co když

se nám to nepovede?

LADY MACBETH Nepovede?

Jen seber odvalu a povede se
všechno. Až Duncan usne, k čemuž vzhledem
k té namáhavé cestě dojde brzo,
jeho dva komorníky přemůžu
pořádným pitím tak, že paměť, hlídač
rozumu, se jim vypaří a z mozku
se stane pouhý destilační přístroj.
Až padnou obě zlitá prasata
a usnou spánkem tvrdším nežli smrt,
Duncan tam bude ležet bez ochrany
a my dva budeme mít volné ruce.
Ten mord pak svedem na opilé sluhu.

MACBETH Budiž ti dáno rodit jenom chlapce.

Železná nátura má kout jen muže.
Když pomažeme ty dva spáče krví
a použijeme k tomu jejich dýky,
cožpak tu vraždu nepřisoudí jim?

LADY MACBETH Kdo odvážil by se je sprostit viny,
až spustíme svůj srdcervoucí nářek?

MACBETH Každý můj nerv a sval je odhodlán
spáchat ten hrůzný čin. Pojd', jdeme hrát
a klamat čas. To bude komedie!
Falešné srdce falešná tvář skryje.

Odejdou.

II. 1. *Vystoupí Banquo a Fleance.*

BANQUO Kolik je hodin, synu?

FLEANCE Měsíc už zašel. Kolik je, to nevím.

BANQUO Zapadá ve dvanáct.

FLEANCE Je víc, řek bych.

BANQUO Podrž mi meč. – I v nebi začli šetřit.

Zhasli nám hvězdy. – Tohle taky podrž.

však spát mám strach. Ať nebesa mě chrání
zlých představ, proti nimž jsme bezbranní,
když spíme.

Vystoupí Macbeth.

Podej mi meč. – Kdo je to?

MACBETH Přítel.

BANQUO Vy ještě nespíte? Král už šel spát.

Měl obzvlášť skvělou náladu a štědře
zahmul dary všechny vaše lidi.
Šel spát moc spokojen.

MACBETH Být připraveni,
nemusela mít naše dobrá snaha
zbytečné zádrhele.

BANQUO Vše je dobré.
Včera jsem ve snu viděl ty tři vědmy.
Vám v mnohém řekly pravdu.

MACBETH Nemyslím
na ně. Až ale přijde vhodná chvíle,
rád bych si o tom s tebou promluvil,
když věnuješ mi trochu času.

BANQUO Milerád.

MACBETH Když budeš při mně, až na to dojde,
získáš si čest.

BANQUO Když žádnou neztratím
ve snaze získat ji a zachovám
si čisté ruce, svědomí i věrnost,
rád dám si říct.

MACBETH Tak zatím dobrou noc.

BANQUO Dík, pane. Nápodobně.

Odejdou Banquo, Fleance.

MACBETH Je to, co vidím před sebou, snad dýka?

A jílcem ke mně? Pojď bliž, ať tě sevřu.
Ne, nemám tě, a přec tě vidím pořád.
Očím se zjevíš, hrůzná vidino,
leč uchopit tě nelze? Nebo jsi
jen představa a výtvar mámivý
zrozený z mého horečného mozku?
Vidím tě, z jílce i čepele ti kape krev.
Ale až teď. – Nic takového není.

Krvavý záměr se mi takhle vrazil
do očí. Spánek umrtvil půl světa,
zlé sny se plíží v jeho záclonách.
V obřadu čarodějnic Hékaté
přijímá dary, vychrtlá vražda,
co vytím vlk jí odměruje čas,
se kradmým, smilným krokem násilníka
ke svému cíli plíží jako duch.
Já vyhrožuji, ale on dál žije,
chladný dech slov ať vzplane žhavým činem.

Odejde.

II. 2. *Vystoupí Lady Macbeth.*

LADY MACBETH To, co je opilo, mně dalo kuráž.
Tamti dva zhasli, já se rozpálila.

Zahouká sýček.

Pst, to byl sýček, vyvolávač smrti,
a přeje dobrou noc. Už se to chystá.
Dveře jsou dokořán a s chrápáním
dvě prasata tam vleže drží stráž.
V nápoji mají jed a příroda
se hádá se smrtí, zda živí jsou
či mrtví.

Vystoupí Macbeth se dvěma zkrvavenými dýkami.

MACBETH Udělal jsem to. Neslyšelas hluk?

LADY MACBETH Zahoukal sýček, cvrčci cvrčeli.

Neříkals něco?

MACBETH Kdy?

LADY MACBETH Teď.

MACBETH Když jsem scházel dolů?

Jako bych slyšel hlas: „Už nesmíš spát!

To Macbeth vraždí spánek!“, nevinný

spánek, co znovu spřádá starostmi
zcuchanou tkáň a každý den v něm umře,
hojivá lázeň znaveného těla,
lék poraněných duší, hlavní chod
hostiny života.

LADY MACBETH Co tím chceš říct?

MACBETH „Už nesmíš spát!“ neslo se domem. „Glamis
zavraždil spánek, Cawdor nesmí spát!
A proto Macbeth nebude už spát!“

LADY MACBETH A kdo to křičel? Blázníš, vzácný théne.
Chorobné představy ti berou sílu.

Teď jdi a z ruky smyj ten důkaz zrady.

A co ty dýky? Měls je nechat tam.

MACBETH Čí ruce jsou to? Vyškrábou mi oči.

Mohou snad všechny vody oceánů
smýt krev z mé ruky?

LADY MACBETH Mám ruce rudé jako ty, leč stud
mi zbraňuje mít srdce bílé strachy.

Bušení.

Na jižní bránu někdo buší. Pojď,
v ložnici vodou spláchneme ten čin,
a bude to. Pojď, selhaly ti nervy.

Bušení.

A znovu buší. Vezmeme si župan,
ať vypadá to, že jsme ještě spali.

A nestůj tu jak zadumaná troska!

MACBETH Než znát svůj čin, to radši neznat sebe.

Bušení.

Vzbud' Duncana, vzbud'! Kéž bys to jen svedl!

Odejdu.

II. 3. *Vystoupí Vrátný. Bušení za scénou.*

VRÁTNÝ Tomu já říkám bušení: bejt takhle vrátnej v pekle, to bych se teprv naotáčel klíčem.

Bušení.

Buch, buch, buch! Ve jménu Belzebuba, kdo tam? A hele: sedlák, co se oběsil, že se urodilo a ceny půjdou dolů. Pojďte dál, pane. Jen jestli máte dost kapesníků, tady se každěj zapotí.

Bušení.

Buch, buch! Ve jménu toho druhýho dábla, kdo tam? A hele: pan obojetník. Přisahat uměl jednou onak, jednou tak, pak zas naopak, zrazoval a jak had se kroutil, ale do nebe se nedokroutil. Vítejte u nás, pane obojetník.

Bušení.

Buch, buch, buch! Kdo tam? Anglickej krejčí, co škudlil na francouzskejch kalhotách? Pojď dál, krejčíku, u nás ti nahřejem žehličku.

Bušení.

Buch, buch! Nedaj si pokoj a nedaj. Kdo je to zas? Na peklo je tu pekelná zima. A službu vrátnýho vzal čert! Chtěl jsem vpustit jednoho od každý profese, co má zlatý dno a vede rovnou do pekelných plamenů.

Bušení.

Už jdu, už jdu. Chystejte diškréci.

Otevře bránu. Vystoupí Macduff.

MACDUFF Tos šel tak pozdě spát, že ještě spíš?

VRÁTNÝ Uhod jste, pane. Tady se jedlo a pilo až do druhýho kuropění. Důsledný pití, pane, mívá trojí důsledek.

MACDUFF Důsledek trojí důsledného pití? Jmenuj!

VRÁTNÝ Červený nosy, spaní, močení. Taky chtíč. Jenže s chtíčem se to má tak: chlast ho nejdřív přivolá, a potom odvolá: vyvolá chuť, ale brání v činu. Co se chtíče týče, chová se chlast jak obojetník: udělá ho, i oddělá; navede ho, i odvede; nejdřív ho k tomu má, a pak se k tomu nemá; sotva ho postaví, hned ho nechá klesnout. A pak že chlast v hrdlo nelže. Jenže chtíč pak selže. Jak slyší lež, lehne si a leží.

MACDUFF Tys musel včera slyšet strašnou lež.

VRÁTNÝ To máte pravdu, pane. Chlast mi ji vrazil přímo do krku, takže mě málem porazil, ale já mu ji vrátil, a hned jsem to měl z krku.

Vystoupí Macbeth.

MACDUFF Tvůj pán je vzhůru?

Vzburcovali jsme ho a tady je.

Odejde Vrátný.

LENNOX Dobrýtro, pane.

MACBETH Dobré ráno, páni.

MACDUFF Je král už vzhůru, théne.

MACBETH Ještě ne.

MACDUFF Chtěl, abych za ním přišel brzo ráno.

Jdu skoro pozdě.

MACBETH Zavedu vás k němu.

MACDUFF Já vím, že rád, však je to obtěžování.

MACBETH Co máme rádi, neobtěžuje. Tudy.

MACDUFF Dovolím si ho vzbudit. Přál si to.

LENNOX Král odjíždí už dnes?

MACBETH Dnes. Měl to v úmyslu.

LENNOX Noc byla bouřlivá. Kde my jsme spali,

strh vichr komíny a vyl jak pláč,

podivné skřeky smrti vydával

a hrůzným vytím věštil hrůznou zkázu,

chaos a zmatky, převrácený svět,

co zrodit se má ze žalostné chvíle.

Sýček, pták temnot, houkal celou noc

a země se prý horečnatě třásla.

Já takovou snad nikdy nezažil.

Vystoupí Macduff.

MACDUFF Hrůza, hrůza, hrůza! Srdce
ji nepojme a jazyk nevysloví!

LENNOX Co se stalo?

MACDUFF Mistrovské dílo dokonala zkáza.
Svatokrádežná vražda znesvětila
pomazaný chrám Páně. Vzala z něj
život.

LENNOX Myslíte život Jeho Veličenstva?

MACDUFF Vejděte tam. Nechtějte, abych mluvil.
Nejdřív se podívejte, potom mluvte.

LENNOX Vzbudte se! Vražda! Zvoňte na poplach!
Malcolme! Banquo! Donalbaine! Zrada!

MACDUFF Setřeste hebký spánek, nápodobu
smrti, a hledte na smrt samu! Vstaňte
a vizte obraz posledního soudu.

LENNOX Malcolme, Banquo, vstaňte jako z hrobu,
chodte jak duchové, ať tahle hrůza
se k vám víc hodí!

Vystoupí Lady Macbeth.

LADY MACBETH Co se děje, že
tak strašná trubka svolává tu spáče
k vyjednávání o míru? Tak mluvte!

MACDUFF Má vzácná paní, má řeč není pro vás.
Ve vašich uších by hned vraždila.

Vystoupí Banquo.

Banquo, náš pán a král byl zavražděn.

LADY MACBETH Hrůza! A u nás?

BANQUO Příliš hrůzné je to.
Na místě nezáleží. Popři to,
Macduffe, řekni, že to není pravda.

Vystoupí Macbeth a Lennox.

MACBETH Kdybych jen zemřel o hodinu dřív,
byl by můj život šťastný. Teď ale
sám život právě přišel o život
a zbyla z něj jen tretka. Čest a milost
jsou mrtvy, víno stočené a na dně
zůstal hnus.

Vystoupí Malcolm a Donalbain.

DONALBAIN Co se to děje?

MACBETH Tobě se to děje,
a ty to nevíš! Zdroj tvé krve ustal,
pramen a zřídlo, původ tvého bytí.

MACDUFF Váš otec král byl zavražděn.

MALCOLM A kým?

LENNOX Udělali to asi komorníci.

Ruce a tváře mají od krve,
zbrocené dýky vedle na polštářích,
a třeští oči jako šílení.

Těm svěřit lidský život! Natož krále!

MACBETH Přesto teď lituji, že jsem je zabil.

MACDUFF Proč jste to udělal?

MACBETH Kdo by se ovládl,
kdo mírný je a rozumný, když zuří,
kdo lhostejný, když věrně oddaný?
Nikdo! Má prudká láska předběhla
vážavý rozum. Tady leží Duncan,
stříbrnou pleť mu zlatí krajky krve,
rány se šklebí jako hrůzné průrvy,
jimiž se dere zmar. A tady leží vrazi,
barvíří barvou celí potřísnění,
necudné dýky navlékly si krev.
Kdo srdce má a v srdci odvahu
to srdce projevit, ten nemoh by se
ovládnout.

LADY MACBETH Pomoc!

MACDUFF Ujměte se paní.

Odejde Lady Macbeth v doprovodu.

MALCOLM (*Donalbainovi*)

Proč mlčíme, když důvod mluvit máme –,
a víc než někteří?

DONALBAIN (*Malcolmovi*) Co máme říkat,
když v každé škvírce na nás čihá zrada.

Pryč, nechme dozrát slzy.

MALCOLM (*Donalbainovi*) I náš smutek.

Proměňme ho v čin. Co budeš dělat?

Od nich radši dál.

Předstírat zármutek je pro sketu

úplná hračka. Zmizím do Anglie.

DONALBAIN Já do Irska. Když budu každý zvlášť,
bude to bezpečnější pro oba.

Z úsměvů tady čouhají všem dýky.

Pokrevní pouta páchnou po krvi.

MALCOLM Vražedná střela pořád ještě letí
a lepší bude nedělat jí terč.

Lítost nečekejme a zmizme odtud.

Žádné rozloučení – takhle se vykrást

žádná krádež není.

Odejdou.

II. 4. *Vystoupí Ross a Stařec. Paralelní scéna korunovace.*

STAŘEC Jsem na světě už sedmdesát let

a pamatuju hrůzné, divné věci,

dnešní noc ale nemá sobě rovna.

ROSS Nebe, zle pobouřeno činy lidí,
dští hrůzu na krvavé jeviště.

Je dávno den, a přece černá tma

dál škrtí putující lampu nebe.

Převládla noc či den se stydí světla,

že země do tmy pohřbívá svou tvář

a světlo života ji nelíbá?

STAŘEC Nepřirozené je to jak ta vražda.

V úterý výr, co loví jenom myši,

napadl sokola a na nebi

ho ukloval.

ROSS A Duncanovi hřebci,
nádherní, rychlí, výkvět plemene,
zběsile vyrazili ze stájí,
jak kdyby chtěli celé lidstvo roznést
na kopytech.

STAŘEC Prý se pak požrali.

ROSS Na vlastní oči jsem to, věřte, viděl
a nestačil jsem žasnout.

Ross přejde k Macduffovi.

Tak co se děje?

MACDUFF Což to nevidíte?

ROSS Ví se už, kdo to udělal?

MACDUFF Ti dva,
co zabil je pak Macbeth.

ROSS Jaký prospěch
tím sledovali?

MACDUFF Byli podplaceni.
Malcolm a Donalbain, synové krále,
se vypařili. Takže podezření
z té vraždy padá na ně.

ROSS Další zrudnost.

Zvrhlá je ctižádost, co požírá
zdroj svého života. Pak zřejmě trůn
připadne Macbethovi.

MACDUFF Provolán
už byl a na korunovaci odjel
do Sconu.

ROSS Kde je Duncanovo tělo?

MACDUFF V Colmkillu leží, dávném pohřebišti,
co střeží svaté kosti skotských králů.

ROSS Do Sconu pojedete?

MACDUFF Musím domů
do Fifu, bratranče.

ROSS Já se tam vydám.

MACDUFF Tak dobré pořízení. Jenom aby
starý šat nepad lépe než ten nový.

ROSS (*Starci*) Sbohem, otče.

STAŘEC Žehnej Bůh vám a všem, kdo chtějí teď
rozbroje v mír, zlo v dobro obracet.

Odejdou.

III. 1. *Vystoupí Banquo.*

BANQUO Krásně to vyšlo – Glamis, Cawdor, král –
všechno, co slíbily ti sudičky.

Já za tou krásou tuším hnusnou hru.

Ty však krále nezplodíš. To ze mě
jak z kořene prý vzejde mnoho králů.

Jestliže nelhaly – a na tobě,

Macbeth, jejich slova pravdou září –,

pak sliby, co se tobě vyplnily,

dávají přece naději i mně!

Tiše. Už dost.

*(Fanfáry. Vystoupí Macbeth, Lady Macbeth, Lennox, Ross,
pánové a družina)*

MACBETH Náš nejvzácnější host!

LADY MACBETH Ten kdyby chyběl,

zela by v naší slávě mezera,

nic nebylo by, jak má být.

MACBETH Dnes večer pořádně hostinu

a žádáme si vaši přítomnost.

BANQUO Jsem k vašim službám, Vaše Veličenstvo,

poutají mne k vám pouta povinnosti.

Navěky.

MACBETH Odjíždíte odpoledne?

BANQUO Ano, pane.

MACBETH Potřeboval bych sice slyšet váš

vždycky tak moudrý, užitečný názor

na dnešní radě, musí to však počkat

do zítřka. Jedete daleko?

BANQUO Tak daleko, můj pane, kolik čas

a kůň mi umožní. Když budou se

moc loudat, hodinku či dvě si půjčím

od noci.

MACBETH Na hostinu však přijďte.

BANQUO Přijdu, pane.

MACBETH Prý naši zkrvavení bratrance

jsou v Anglii a Irsku. K otcovraždě

se nehlásí, však o to víc prý šíří

podivné zkazky. Ale o tom zítra,

až budem projednávat státní věci.

Teď musíte už rychle na koně

a včas se vraťte. Fleance jede s vámi?

BANQUO Ano, můj pane. Už nás tlačí čas.

Odejde Banquo.

MACBETH Ať teď je každý pánem svého času

a v sedm na shledanou.

Odejdou. Macbeth pokračuje

Mít vše je nemít nic,

když nemáme to bezpečně. Strach z Banqua
zadřel se mi až do duše.

Když sudičky mě prvně oslovily

jak krále, hned je zkršis a přinutil

je mluvit k němu. Pozdravily ho
pak jako otce královského rodu.

Jalovou korunu mám na hlavě

a plané žezlo marně svírám v ruce:

vykrotí mi ho z ruky cizí ruka.

Já nemám syna, který by je zdědil.

Pro syny Banqua špinil jsem svou duši,

skvělého Duncana jsem vraždil pro ně,

pro ně mi navždy zhořkl kalich klidu,

to jenom pro ně jsem dal věčný šperk –

svou duši – dáblu, nepříteli lidstva!

Z cizího semene mám dělat krále?

To radši vyzvu na souboj sám Osud!

A na život a na smrt!

Vystoupí théní.

MACBETH Chrti a ohaři i křepeláci,
vlčáci, ovčáci i pudlové
jsou všichni psi. Však v hodnotě se liší:
jsou pomalí či rychlí, jeden hlídá,
druhý zas honí, každý podle toho,
čím štedrá příroda ho obdařila
a zvláštním dodatkem ho odlišila
od jiných psů. A tak je to i s lidmi.
Máte-li ve stupnici mužnosti
důstojné místo, tak to řekněte,
a já vám svěřím jistou záležitost.
Když se jí zhostíte, připnete se tím
k našemu srdci. Víím,
můžu ho zničit nezasřřenou mocí
a zodpovídat se jen vlastní vůlí,
však kvůli svým i jeho přátelům,
na nichž mi záleží, to neudělám.
Oč lepší bude truchlit pro toho,
koho sám srazím. Proto obracím
se na vás. Z vážných důvodů chci všechno
skrýt před všetečným zrakem. A pamatujte –
o ničem nevím! Má-li se vše povést,
pak Fleance, jeho syn, co bude s ním,
a jehož smrt má pro mne stejnou cenu,
podstoupit musí osud temné chvíle
společně s otcem.

Odejdou théni.

A máme to! Tvou duši ještě dnes
pošleme, Banquo, rovnou do nebes.

III. 2. *Vystoupí Lady Macbeth*

MACBETH Nebe i zem ať zajdou, všechen řád,
než abych místo chleba jedl strach
a každou noc se zmítal v hrůzných snech.
Hlavu mám plnou štírů, drahá ženo!
Banquo a Fleance žijí, vřdyť to víš.

LADY MACBETH Na život není věčný pronájem.

MACBETH Útěchou mi je, že jsou zranitelní.

Takže se raduj: dřív než netopýr
obletí krovy, dřív než na Hekatin
povel brouk chrobák krovky roztáhne,
bručením uspí zívající noc,
stane se hrozný čin.

LADY MACBETH Co se má stát?

MACBETH Nechtěj ho znát, ať nemáš na něm vinu.

Až se to stane, budeš spokojena.
Přijď, noci, přijď a zahal něžné oko
slitovnému dni! Neviditelnou,
krvavou rukou znič ten dluhopis,
před nímž tak blednu. Smráká se,
krkavec letí k havranímu lesu.
Klesají víčka dobrým tvorům denním
a havěť noci v černé tmě jde plnit.
Nevíš, co říkám? Až zvíš, co se stalo,
zesílí zlem, co zlem se započalo.

Odejdou.

III. 3. *Vystoupí tři Théni, tma. Zpola improvizace.*

LENNOX Kdo zhas to světlo?

ANGUS Bylo to snad špatně?

ROSS Zabili jsme jen jednoho. Syn uplách.

ANGUS To hlavní se nám teda nepovedlo.

LENNOX Honem pryč. Řeknem králi, co se stalo.

Odejdou.

III. 4. *Hostina. Vystoupí Macbeth, Lady Macbeth, Ross, Lennox, Angus.*

MACBETH Kde máte sedět, víte. Posadte se.

Každého zvlášť a všechny dohromady
srdečně vítám.

Pánové si sedají na svá místa.

PÁNI Díky, Veličenstvo.

MACBETH Sednem si mezi vás a budem dělat skromného hostitele. Hostitelka nechť sedí v čele, však až přijde čas, pronese malou uvítací řeč.

LADY MACBETH Povězte, prosím, za mě, milý choti, že vítám všechny z upřímného srdce.

MACBETH Hleď, srdce všech ti s díky letí vstříc.

Stůl plně obsazen je z obou stran.

Sednu si doprostřed. A zvesela,

s každým z vás chci si připít!

(Jednomu z thénů) Na tváři máš krev.

LENNOX Krev Banqua.

MACBETH Lepší na tobě než v něm. Je vyřízen?

LENNOX Má podřezané hrdlo, můj pane. Dárek ode mě.

MACBETH Jsi skvělý hrdlořez. Kdo na starost však vzal si Fleance, je taky dobrý.

Kdyžs to byl ty, tak nemáš sobě rovna.

LENNOX Fleance utekl, Vaše Veličenstvo.

Odejde ke stolu.

LADY MACBETH Králi můj a choti, vy si nehledíte hostů.

Jak koupená je hostina, když ten,

kdo hostí, hostům nedá najevo,

jak rád je vidí. Jíst se může doma,

mimo dům k jídlu patří zdvořilost,

hostina bez ní je jak bez chuti.

Vystoupí Banquův duch a posadí se na Macbethovo místo.

MACBETH Dík za to pokárání. Dobrou chuť i zažití všem přeji. Ať vám slouží ke zdraví.

LENNOX Posadte se, pane, k nám.

MACBETH Být vzácný Banquo v tuto chvíli s námi, byl by tu celý výkvět národa.

Radši ho pokáráme za nevlídnost, než aby se mu něco zlého stalo.

ROSS Tím, že tu není, porušil svůj slib.

Posadte se k nám, Vaše Veličenstvo.

MACBETH Není kam.

LENNOX Zde je, pane, místo pro vás.

MACBETH Kde?

LENNOX Tady, pane. Co vás rozrušilo?

MACBETH Kdo z vás to udělal?

PÁNI A co, můj pane?

MACBETH Nemůžeš říct, že já! Proč kýváš na mne tou zkrvavenou hlavou?

ROSS Pánové, vstaňte. Králi není dobře.

LADY MACBETH Pánové, sedte. Muž to mívá často, trpí tím od mládí. Jen, prosím, sedte.

Chvilkový záchvat. Přejde to jak nic.

Moc si ho nevěšímejte. Dráždí ho to a prodlužuje záchvat. Jezte, prosím, jak by tu nebyl.

(Macbethovi) To si říkáš muž?

MACBETH Odvaha je to, zírat na něco, čeho i ďábel by se zhrzil.

LADY MACBETH Hloupost!

To ti zas něco maluje tvůj strach.

Pěkně tu vyvádíš, jen co je pravda!

Jak ženská jsi, co v zimě u krbu

pohádkou straší, co zná od babičky!

Taková ostuda! A na co zíráš?

Vždyť je to jenom prázdná stolička.

Kams dal svou mužnost?

MACBETH Přisahám, já ho viděl.

LADY MACBETH Styď se, fuj!

MACBETH Vždycky se prolévala krev, zvláště v dobách, kdy soucit nebyl v řádu věcí lidských.

Ale i potom páchaly se vraždy

hrůzné tak, že se přičí slovům. Dřív
ten, komu vyrazili mozek, umřel,
a konec. Dneska mrtví lezou z hrobů,
na hlavě dvacet rozšklebených ran,
a vyšoupnou vás z místa. Podivné,
že? Víc než sama vražda.

LADY MACBETH Hosté vás
postrádají, můj pane.

MACBETH Ano, ovšem –
Pusťte to z hlavy, drazí přátelé.
Prazvláštní slabost, ale kdo mne zná,
ten ví, že to nic není. Na zdraví!
A teď si sednu. Víno! Plnou číši.

Vystoupí Banquův duch.

Na radost připjím všem u stolu.
A na Banqua. Jak chybí nám náš přítel!
Kéž by tu byl! Všem připjím. A jemu.
A všichni všem.

PÁNI My připjíme vám.

MACBETH Pryč! Jdi mi z očí! Ať tě spolknou zem!
Kosti máš bez morku, krev jako led
a vytřeštěné oči bez pohledu.

LADY MACBETH Pánové, prosím, neberte to vážně.
Není to nic, jen večer nám to kazí.

MACBETH Co muž si troufne, to si troufnu já.
Přijď ke mně třeba jako ruský medvěd,
jak nosorožec přijď či jako tygr,
přijď jako cokoli, jen takhle ne –
já nehnu brvou. Anebo vstaň z mrtvých
a na souboj mě vyzvi někde v poušti.
Když zachvěju se strachy, říkej, že jsem
panenka pro děti. Zmiz, hrůzný stíne,
výsměšný přízraku, už zmiz!

Odejde Banquův duch.

Je pryč

a já jsem opět muž. Jen klidně sedte.
LADY MACBETH Zkazils všem náladu a celý večer
podivným blouzněním.

MACBETH Tak hrůzná
věc má se rozplynout jak letní mrak
a nevyvolat úžas? Což se sám
v sobě už nevyznám? Kdo vlastně jsem,
když tvář mi zbledla strachem, zatímco
ta tvá má pořád přirozenou červeň,
ač viděla jsi to, co já?

ROSS Co měla
vidět, můj pane?

LADY MACBETH Dost už! Otázky
ho jenom dráždí. Je mu hůř a hůř.
Dobrou noc. Rychle odejděte, prosím,
a na pořadí nehleďte. Tak jděte!

LENNOX Dobrou noc. Ať se Jeho Výsost brzo
uzdraví.

LADY MACBETH Přeji dobrou noc vám všem!

Odejdou. Paralelní scéna s thény – s. 47 (Lennox, Angus)

MACBETH Poteče krev. A krev prý plodí krev.
Kámen se hnul a stromy promluvíly.
Auguři z letu kavek, strak a vran
dokáží vyčíst nejtajnější vraždu.
Kolik je hodin?

LADY MACBETH Noc se sváří s ránem.

MACBETH Macduff prý odmít naše pozvání.
Co tomu říkáš?

LADY MACBETH Poslals pro něho?

MACBETH Teprve pošlu. Doneslo se mi to.
Všude mám svoje podplacené lidi.
Hned ráno půjdu k čarodějnicím.
Řeknou mi víc. To nejhorší je nevědět
to nejhorší. Vše ostatní teď počká.
V krvi se brodím tak, že přestat s tím,
ještě sám sebe v krvi utopím.

Mám v hlavě nápad, v čin ho změním hned.

Musím dřív jednat, potom přemýšlet.

LADY MACBETH Elixír života ti chybí: spánek.

MACBETH Pojď, půjdem spát. Byl to jen sebeklam,

strach novice se zvykem ztupí sám.

Náš čin je mladý. Teprv dozrává.

Odejdou.

III. 5. *Hrom. Vystoupí tři Čarodějnice a setkají se s Hekaté.*

PRVNÍ ČARODĚJNICE Copak je, Hekaté? Ty se snad zlobíš?

HEKATÉ A nemám důvod? Přidržel

babice jste. Což není zlé

s Macbethem mluvit v hádánkách

a vést ho k činům, z nichž jde strach?

Mne, původkyni vašich čar,

co tajně spřádá každý zmar,

jste nepozvaly, abych mohla

předvést všechna naše kouzla.

A co je horší, ten váš čin,

využil pouze vzpurný syn,

co sobecký je, podlý, zlý –

a tomu vy jste pomohly.

Napravte to, je ještě čas,

on k Acheronu přijde zas

a bude tam, tak jako dosud,

vyptávat se na svůj osud.

Buďte tam včas a vezměte si,

kotle a baňky, všechny směsi.

Musím už letět, neboť chci

osudu kouzlem pomoci,

má práce spěchá velice:

na spodním cípu měsíce

čarovná krůpěj z par se třpytí,

než spadne na zem, chci ji chytit,

ta v magickou trest překapána

zlé demony hned vyvolá nám,

co silou klamu, čar a zrad

pak zapříčiní jeho pád –

pohrdne smrtí, osudem

a ohledy brát nebude.

Vždyť zpupnost je, toť pravda věčná,

všem lidem nejvíc nebezpečná.

Hudba za scénou.

Můj duch už volá, slyšeli jste právě,

na oblak sedl si a čeká na mě.

Odejde.

PRVNÍ ČARODĚJNICE Pryč! Pospěšme si. Za chvíli je zpátky!

III. 6. *Vystoupí Lennox a Angus*

LENNOX Co jsem vám řekl, myslel jste si taky.

Zbývá jen myslet dál. Já jenom říkám,

že je to divné. Macbeth pro Duncana

nařikal. Bodejť taky ne – byl mrtvý.

Statečný Banquo chodil venku pozdě.

A dejme tomu, že ho Fleance zabil.

Utekl přece, ne? Kdo pozdě chodí,

sám sobě škodí. Donalbain a Malcolm

zabili svého laskavého otce.

Jak zrůdné, co? A Macbeth? Zkrušen žalem

a spravedlivým hněvem jat hned šel

a zamordoval ty dva spící vrahy.

Jak ušlechtilé, co? A rozumné!

Vždyť žádný živý tvor by nesnesl

ty jejich výmluvy. Já tedy tvrdím,

že zařídil to všechno až moc dobře,

a mít tak oba Duncanovy syny

pod zámekem – k čemuž, doufám, nedojde –,

předved by jim, co je zabít otce.

A Fleancovi taky. Dost už řečí.

Prý pro svou příliš smělou řeč a proto,

že odmít účast na tyranských hodech,

upadl Macduff v nemilost.

Nevíte, kde teď je?

ANGUS Duncanův syn,
jemuž náš tyran uzmul právo na trůn,
je na anglickém dvoře. Zbožný Edward
ho zahrnul svou milostí a přízní,
takže zlý osud neubral mu nic
na vážnosti a úctě. Macduff je tam
taky a prosí pobožného krále,
aby nám celý Northumberland v čele
s bojovným Siwardem šli na pomoc,
a my tak opět s Božím požehnáním
mohli dát stolům chléb a nocím spánek,
hostiny zbavit zkrvavených dýk,
oddaně sloužit, svobodně brát pocty,
jak po tom všichni toužíme. Když o tom
zvěděl král, tak se rozlítl, že chystá
válku.

LENNOX A pro Macduffa poslal?

ANGUS Ano,
a odpovědí bylo strohé ne.
Posel se zamračeně otočil
a pod vousy si brumlal cosi jako:
„Ta odpověď tě může přijít draho.“

LENNOX Kéž bral by to jak výstrahu a držel
se od krále co nejdál. Anděl Boží
kéž letěl by s tou zprávou do Anglie
a rychle přines požehnání pro nás
i naši zem, co úpí pod prokletou
rukou.

ANGUS Mé modlitby ho provázejí.

Odejdou.

IV. 1. *Hrom. Vystoupí tři Čarodějnice.*

PRVNÍ ČARODĚJNICE Třikrát Mour už zamňoukal.

DRUHÁ ČARODĚJNICE Třikrát ježek kvik, a zas.

TŘETÍ ČARODĚJNICE Zlý duch volá: „Už je čas!“

HEKATÉ (*paralelně*)

Budte tam včas a vezměte si,
kotle a baňky, všechny směsi.

Musím už letět, neboť chci
osudu kouzlem pomoci,
má práce spěchá velice:
na spodním cípu měsíce
čarovná krůpěj z par se třpytí,
než spadne na zem, chci ji chytit,
ta v magickou trest překapána
zlé demony hned vyvolá nám,
co silou klamu, čar a zrad
pak zapříčiní jeho pád –
pohrdne smrtí, osudem
a ohledy brát nebude.

Vždyť zpupnost je, toť pravda věčná,
všem lidem nejvíc nebezpečná.

PRVNÍ ČARODĚJNICE Kolem kotle v kole chod,
otrávený drob tam vhod,
Kropuch v puchu pod kamenem
třicet dní spal, přidej jeden,
s jedem se puch v puchu páří,
ať se Kropuch v kotli vaří.

VŠECHNY V potu tváře, tváře v potu,
v kotli, vař se do klokotu.

DRUHÁ ČARODĚJNICE Plátek z hada honem spař,
vař ho v kotli, smaž a škvař:
žabí prst a oko mloka,
kousek tlamy ze žraloka,
zmijí jazyk, ocas štíra,
trochu chmýří z netopýra,
ať má lektvar sílu pekla,
škvař se, vař se, jak jsem řekla.

VŠECHNY V potu tváře, tváře v potu,
v kotli vař se do klokotu.

TŘETÍ ČARODĚJNICE Tesák vlka, pařát dračí,
z mumie kus, zobák ptačí,
křídlo sovy, čubčí slinu,
půlnoční jed, kořen blínu,
odnož tisu marná není,

odříznutá při zatmění,
kozlí žluč a játra Žida,
z Turka nos a k tomu přidám
tataří pysk, prstík bílý
z děcka, co je uskrtili,
do příkopu pohodili,
tygřím střevem zhoustne kaše,
získá sílu kouzlo naše.

VŠECHNY V potu tváře, tváře v potu,
v kotli vař se do klokotu.

DRUHÁ ČARODĚJNICE Krví opic zchlad' to pěkně,
ať se kouzlo nezalekne.

Vystoupí Hekaté a další tři Čarodějnice.

HEKATÉ Pěkná kaše, silná, hladká,
žádná z vás nepřijde zkrátka.
Kolem kotle zpívat budem,
jako víly zatancujem,
všechno v kotli očarujem.
Kolem kotle, hop a hejsa,
jako víly budem plesat,
zpívat, tančit, hop a hejsa.

Hudba.

DRUHÁ ČARODĚJNICE Svrbí mě prst – dozajista,
něco zlého se k nám chystá,
Dost už, dost, jde k nám host!

Vystoupí Macbeth.

MACBETH Půlnoční tajné, černé babice,
co máte za lubem?
Při všem, co děláte, vás zapřísahám:
řekněte pravdu, ať je jakákoli.
Řekněte mi pravdu!
Neznámá moci, řekni –

HEKATÉ Mlč a slyš,
Víš dobře, co chceš vědět. Mlč a slyš.

PRVNÍ ZJEVENÍ Macbethe, Macbethe, dej pozor, dej,
Macduffa, théna z Fifu, ohlídej.

MACBETH At jsi kdokoli,
díky. Mé obavy se potvrdily.
Jen ještě slůvko –

Hrom. Vystoupí Druhé zjevení.

DRUHÉ ZJEVENÍ Macbethe, Macbethe, Macbethe.

MACBETH Chci třetí ucho, abych slyšel všechno.

DRUHÉ ZJEVENÍ Buď krvavý a zpupně zhrdej všemi,
neublíží ti, koho žena porodila.

MACBETH Macduffe, žij, já nemám proč se bát.

A přece dvakrát chci být pojištěn

úpisem osudu: a proto zemřeš.

Pobledlý strach tak ze lži usvědčím

a budu klidně spát i v hromobití.

Vystoupí Třetí zjevení: dítě s korunou na hlavě a v ruce drží stromek.

HEKATÉ Mlč a slyš.

TŘETÍ ZJEVENÍ Buď odvážný jak lev a nehleď na ty,

kdo kují pikle, intriky a zrady,

nikdo tě neporazí do těch dob,

než Birnamský les dá se na pochod

na Dunsinan.

MACBETH Což nestane se nikdy.

Rozkáže někdo někdy stromu v lese,

aby se vyrval z kořene a šel?

Ať v hrobu leží vzpurný nepřítel,

dokud náš Birnamský les nepovstane,

jak řekla přece věštba – pak se stane,

že Macbeth skoná přirozenou smrtí,

až přijde jeho čas. Však řekněte mi:

povládne vskutku někdy v naší zemi

potomek Banqua?

VŠECHNY ČARODĚJNICE Nechtěj vědět víc. *(opakuji)*

MACBETH Já žádám odpověď. Když odepřete,

necht' padne na vás věčné prokletí.

Čarodějnice zmizí.

Kam zmizely? Ať tenhle zhoubný den
zůstane navždy proklet v kalendáři.
Kdo tam? Pojď sem!

Vystoupí Lennox.

LENNOX Co ráčíte si přát?

MACBETH Viděls ty čarodějnice?

LENNOX Ne, pane.

MACBETH Nepotkals je?

LENNOX Ne, Vaše Veličenstvo.

MACBETH Kam se jen vrtnou, otráví tam vzduch.

A budiž proklet, kdo jim uvěří.

Slyšel jsem dusot kopyt. Kdo to přijel?

LENNOX Dva nebo tři vám, pane, přišli říct,
že Macduff utek do Anglie.

MACBETH Cože?

LENNOX Utek, můj pane. Utek do Anglie.

MACBETH (*Stranou*) Čase, jak předjímáš mé hrůzné činy!

Kdo předstihl by rychlý úmysl,
po němž by ihned následoval čin.

Od této chvíle první hnutí myslí
buď prvním hnutím ruky. Teď, hned teď
mou myšlenku ať korunuje skutek.

Udeřím náhle na Macduffův hrad,
čepeli meče vydám jeho ženu,
děti a všechny jeho příbuzné.

Ne, ne, to není vychloubání blázna,
udělám to, než záměr vychladne.

Dost bylo přízraků.

Odejdou.

IV. 2. *Vystoupí Lady Macduff, její Syn a Ross.*

LADY MACDUFF Co udělal, že musel uprchnout?

ROSS Jen mějte trpělivost.

LADY MACDUFF On ji neměl.

Šílenství je to! Když nic neudělal,
proč utíkal? Ten strach z něj dělá zrádce.

ROSS Strach nebo moudrost, co vy víte.

LADY MACDUFF Moudrost?

Ženu a děti opustit, svůj dům,
svá práva nechat na pospas a sám
si klidně utéct? On nás nemá rád.
Schází mu přirozený cit. I střízlík,
nejmenší ze všech ptáčků, v hnízdě brání
mladé, když se mu na ně sápe sova.
Ale on? Strach, jen strach, a láska žádná.
A moudrost vzal čert, když jeho úprk
se přičí rozumu.

ROSS Má milá sestřenko,

nerouhejte se tak. Váš manžel je
vznešený, moudrý, rozumný a zná
blouznění času. Bojím se říct víc.
Zlé časy jsou, když dělají z nás zrádce,
aniž to tušíme, a ze strachu
šíříme strach, leč netušíme z čeho,
jen zmítáme se na běsnícím moři
sem, tam a nikam. Loučím se teď s vámi,
však brzo budu zpátky. Když je nejhůř,
tak je buď konec, nebo bude líp.

Bůh s vámi, moje krásná sestřenko.

LADY MACDUFF Ač otce má, syn zůstal bez otce.

ROSS Jen bych se ztrapnil, zdržovat se déle.

A vás bych uved do rozpaků. Sbohem.

Odejde.

LADY MACDUFF Už nemáš tátu, chlapče. Copak budeš
dělat? Jak žít?

SYN Jak žijí ptáci, mámo.

LADY MACDUFF Z červů a much?

SYN Ne, tak to nemyslím.

Postarám se sám o sebe jak oni.

LADY MACDUFF Ty jsi můj vrabčáček. A nebojíš se
osidel, lepu, léček, ok a sítí?

SYN Ne, proč? Kdo by chtěl chytat vrabčáky?

A tátu stejně mám, jen neříkej.

LADY MACDUFF Ne, tátu nemáš. Kde teď vezmeš tátu?

SYN A kde ty vezmeš muže?

LADY MACDUFF Koupím si ho.

Na každém trhu si jich koupím dvacet.

SYN A pak je budeš zase prodávat?

LADY MACDUFF I když ses snažil ze všech sil být vtipný,
na svoje léta vtipu máš až dost.

SYN Byl můj táta zrádce, mámo?

LADY MACDUFF Byl, chlapče, byl.

SYN A kdo je to zrádce?

LADY MACDUFF Kdo něco přísahá, a přitom lže.

SYN A každý, kdo to dělá, je zrádce?

LADY MACDUFF Každý, kdo to dělá, je zrádce a musí viset na šibenici.

SYN A všichni, kdo přísahají, a přitom lžou, musejí viset na šibenici?

LADY MACDUFF Všichni do jednoho.

SYN A kdo je větší?

LADY MACDUFF Hodní lidé přece.

SYN Pak ti, kdo přísahají, a přitom lžou, musejí být hloupí. Je jich přece tolik, že by mohli ty hodné zmlátit a pak pověsit je.

LADY MACDUFF Tys tomu dal, ty můj tajtrdílku. Kde vezmeš tatínka,
tak povídej.

SYN Kdyby byl mrtvý, plakala bys pro něj. Když pro něj nechceš plakat, znamená to, že brzo budu mít nového tatínka.

LADY MACDUFF Že tě pusa nebolí!

Vystoupí Angus.

ANGUS Bůh s vámi, madam. Neznáte mne sice,

já ale znám váš urozený stav.

Hrozí vám, obávám se, nebezpečí,

a jestli vám smí radit prostý člověk,

zmizte hned odsud, vy i vaše děti.

Vyděsil jsem vás, já vím, je to kruté,

a mluvit dál by byla přímo vražda,

co se tu na vás chystá. Bůh vás chraň.

Bojím se otálet.

Odejde.

LADY MACDUFF Kam zmizet, kam?

Spáchala jsem snad někdy něco zlého?

Na tomhle světě zlo se vyplácí,
zatímco dobro bývá pokládáno
za nebezpečnou hloupost. Jenom ženská
může říct na svou obhajobu, že
nespáchala nic zlého.

Vystoupí Théní – vrazi.

IV. 3. *Vystoupí Malcolm a Macduff.*

MALCOLM Co řek jste,
může být pravda. Ale i ten tyran –
už jeho jméno drhne na jazyku –
byl kdysi čestný muž – měl jste ho rád.
Vám neudělal nic a já jsem mladý.
Co když mě chcete zradit? Proč napospas
a bez rozloučení jste nechal ženu,
syna, ta drahá, pevná pouta lásky?
Ne z nechtí k vám, však pro svou bezpečnost
vás podezírám. Můžete být čestný,
co já vím. (*pauza*) Jste dotčen.
Já však nepodezírám jen vás:
vlast pláče, klesá pod jářmem,
krvácí pořád z pořád nových ran.
Přesto si myslím, že se zdvihnou ruce,
co podpoří mou věc. Zde v Anglii
jich mám už tisíce. Až tyranovi
však šlápnu na hlavu či nabodnu
ji na meč, moje zubožená vlast
pozná víc neřestí, víc bude trpět
než kdykoli – a na víc způsobů –
pod jeho nástupcem.

MACDUFF Kdo to má být?

MALCOLM No přece já. Mám v sobě roub
všech nejrůznějších odrůd zřůdnosti.
Ty až se rozvinou, hned černý Macbeth
bude jak sníh, jak jehňátko všem bude

připadat ve srovnání s tím mým hrůzným,
nedozírným zlem.

MACDUFF Nejčernější peklo
nemůže zplodit ďábla horšího
než Macbeth.

MALCOLM Krvelačný je a zlý,
vilný a chamtivý a zákeřný,
prchlivý, prudký, každý hřích z něj páchne,
co lze jen pojmenovat. Moje chlípnost
však nemá dno a vaše ženy, dcery,
paničky, panny nenaplní nádrž
mé vilnosti. Vše, co by bránilo
mé touze, rozmetám. To radši Macbeth,
než takovýhle vládce.

MACDUFF Nezřízené
choutky jsou tyranii přirozenosti.
Nejeden šťastný trůn, nejeden král
pad právě kvůli nim. Však nebojte se
a berte, co vám patří. Dopřejte si
slastí a rozkoší, co srdce ráčí,
leč tvařte se jak učiněná cudnost.
Klamejte svět. A svolných žen je dost.
Tak supí chtíč zas nemáte, že pozřel
by všechny, co moc rády poslouží
všem mocným – stačí říct.

MALCOLM Krom toho roste
v mé zvrhlé povaze tak nenasytná
chamtivost, že být král, hned vraždil bych
své šlechtice, pak bral si jejich půdu,
šperky a domy, a čím víc bych pozřel,
tím víc bych pozřít chtěl, jak po předkrmu,
falešná obvinění vymýšlel
a pro majetek vraždil dobré, věrné
poddané.

MACDUFF Lakota má hlubší kořen,
je zhoubnější než letní mušky chťiče,
vždyť je to meč, co vraždil naše krále.
Bohaté Skotsko, buďte bez obav,
nasytí váš hlad jen tím, co vám patří.
Vaše ctnost snadno vyváží ty hřichy.

MALCOLM Já žádnou nemám. Po královských ctnostech –
jako jsou spravedlnost, upřímnost,
slitovnost, štedrost, stálost, pokora,
statečnost, umírněnost, oddanost –
nezbylo ve mně ani stopy, zato
každý hřích ve mně roste do krásy,
na tisíc podob má a variací.
Být králem, do pekla bych vylil mléko
svornosti, rozvrátil bych všechn mír
a zničil soulad světa.

MACDUFF Skotsko, Skotsko!

MALCOLM Je člověk jako já snad hoden vládnout?
Jsem, co jsem řek, tak mluvte.

MACDUFF Sbohem. Zlo stejné jako tvoje mě
vyhnalo ze Skotska. A tady končí
všechny mé naděje.

MALCOLM Tvůj hněv tě šlechtí.
Jen Bůh teď stojí mezi mnou a tebou,
neboť se nechám tebou vést, a všechnu
špínu, co navršil jsem na sebe,
teď odvolávám. Je mi z duše cizí.
Ženu jsem ještě nepoznal a nikdy
jsem křivě nepřísahal, po majetku
nebažil, ani když byl můj, a nikdy
neporušil slovo. Ďábla čertovi
bych nezradil a pravda je mi drahá
jako sám život. Poprvé jsem lhal
až teď, když špinil jsem sám sebe. Co jsem,
to do služeb dám tobě a své vlasti.
Potáhnem společně a štěstí ať
nám přeje tak, jak tahle naše věc
je spravedlivá. Proč nic neříkáš?

MACDUFF Jak si mám srovnat v hlavě tolik zlých
a tolik dobrých zpráv?

Vystoupí Doktor.

MALCOLM Víc o tom
až později. Král přijde, pane?

DOKTOR Ano.
Už na něj čeká zástup nemocných,
aby je vyléčil. Kde selže věda,
tam stačí dotek jeho svaté ruky,
a hned se uzdraví.

MALCOLM Děk, doktore.

MACDUFF Jak se ta nemoc jmenuje, to víte?

MALCOLM Krtice.

Zázraky umí tenhle dobrý král,
a co jsem zde, já často viděl ho
je dělat. Bůh jen ví, čím nebe prosí
o milost. Divně navštívené lidi,
pokryté vředy, oteklé až běda,
zoufalé případy, hned vyléčí:
na šíji pověsí jim zlatou minci
a pomodlí se za ně. Říká se,
že předá tuhle požehnanou moc
svým následníkům. Umí také věštit
a mnohé další zvláštní dary nebes,
co jimi požehnán je jeho trůn,
jsou důkaz milosti.

Vystoupí Ross.

MACDUFF Hle, kdo k nám jde.

MALCOLM Mí krajané.

MACDUFF Vítejte tady, milí bratrance.

MALCOLM Kéž dobrý Bůh nás bez průtahů sblíží.

ROSS Amen, pane.

MACDUFF A ve Skotsku je všechno při starém?

MACDUFF Mé ženě

se daří dobře?

ROSS Dobře.

MACDUFF Dětem taky?

ROSS Taky.

MACDUFF A tyran? Nechává je v klidu?

ROSS Když jsem šel od nich, byl tam klid a mír.

MACDUFF Proč jste tak skoupý na slovo? Co je?

ROSS Než jsem k vám přijel, abych přines zprávu,

kteřá se nese těžko, slyšel jsem,
že mnoho mužů už je ve zbrani,
čemuž jsem uvěřil tím spíš, že vojsko
tyrana je už také v plné síle.

Nadešel čas a potřebujem pomoc.

(Malcolmovi)

Už vaše přítomnost by udělala
statečné vojáky i z žen, co chtějí
odhodit hrůzná utrpení.

MALCOLM Snad

je utěší, že táhnem do Skotska.

Anglický král nám půjčil deset tisíc mužů.

ROSS Kéž bych měl pro vás stejnou útěchu.

Měl bych svá slova skučet na poušti,
aby je nikdo neslyšel.

MACDUFF Jde o věc

všeobecného zájmu, nebo o žal
spíš soukromého rázu?

ROSS Každá čestná

duše se toho žalu účastní,
však hlavní břímě nesete vy sám.

MACDUFF Když já, tak já. Sem s tím, no tak, já čekám.

ROSS Necht' vaše uši navzdly neztratí
můj jazyk, až vám řekne nejsmutnější
slova, co jste kdy slyšel.

MACDUFF Já už tuším.

ANGUS Váš hrad byl přepaden a vaše žena

a děti krutě povražděny. Říct víc
by znamenalo přidat vaši smrt
k ubitým srnám.

MALCOLM Milostivý Bože!

Nestahujte si klobouk do čela
a vykřičte svůj smutek. Němý žal
našeptá zmučenému srdci, aby
puklo.

MACDUFF A děti taky?

ROSS Ženu, děti,

sluhy a kdo tam byl.

MACDUFF A já tam nebyl.

Mou ženu taky?

ROSS Jak jsem řek.

MALCOLM Jen se
utěšte. Naše pomsta bude lék,
co vyléčí váš krutý žal.

MACDUFF On děti nemá. Všechny, řek jste, všechny?
Všechny mé miláčky? Ten dravec! Všechny?
Všechna má kuřátka i jejich mámu?
A naráz?

MALCOLM Neste to jako muž.

MACDUFF Já vím, já vím.

Musím to taky cítit jako člověk.
Byly to bytosti mně nejdražší,
jak na to nemyslet? Což Bůh se díval,
a neujal se jich? To já jsem hříšník!
Kvůli mně zemřely, já za to můžu.
Mou vinou, mou, jsou povražděny jejich
duše. Kéž nebe jim dá věčný klid.

MALCOLM Změňte žal v hněv a nabruste jím meč.
Neotupujte srdce, rozzuřte je.

MACDUFF Kéž bych moh spustit nářky jako ženská,
anebo vychloubáním dělat hrdinu.
Teď ale, dobrý Bože, bez průtahů
tváří v tvář sved mě s tím skotským ďáblem,
na dosah meče dej mi ho, a jestli
vyvázne, tak mu odpusť.

MALCOLM To znělo
mužně. Teď půjdem rychle ke králi,
vojsko už čeká, stačí souhlas krále.
Macbetha setřesem jak hada, nebe
se chystá k boji – bude poražen.
Po noci vždycky musí přijít den.

Odejdou.

V. 1. *Vystoupí Lékař a Dvorní dáma. Paralelní scéna s Macbethem*
(„Těch zpráv už bylo dost...“)

LÉKAŘ Už dvě noci jsem probděl, ale vaše výpověď se nepotvrzuje.
Kdy obcházela naposledy?

DVORNÍ DÁMA Od doby, co Jeho Veličenstvo odešlo do pole,
vídám ji často. Vždycky vstane, oblékne si župan, odemkne skříňku,
vyndá arch papíru, přeloží jej, něco na něj napíše, přečte to, pak to
zapečetí a jde zase do postele – a všechno v nehlubším spánku.
LÉKAŘ Vážné narušení konstituce, požívat takhle dobrodiní spánku,
a současně jevit známky bdělého stavu. A kromě pocházení sem
a tam a jiných úkonů neříkala někdy něco v tom dřímotném rozru-
šení?

DVORNÍ DÁMA To po ní nebudu opakovat, pane.

LÉKAŘ Mně to říct můžete, dokonce byste měla.

DVORNÍ DÁMA Ani vám ani nikomu jinému. Nemám nikoho, kdo
by mi to dosvědčil.

Vystoupí Lady Macbeth se svící.

Vidíte, tady jde. Takhle to dělá vždycky, a přitom tvrdě spí, dám
na to krk. Dívejte se, ale zůstaňte v úkrytu.

LÉKAŘ Kde vzala tu svíci?

DVORNÍ DÁMA Měla ji u sebe. Pořád má u sebe světlo. Je to její
rozkaz.

LÉKAŘ Oči má otevřené, vidíte?

DVORNÍ DÁMA Ano, ale nevidí nic.

LÉKAŘ A co to dělá teď? Mne si ruce, vidíte?

DVORNÍ DÁMA To dělá pořád. Jako by si je myla. Někdy ji to drží
celou čtvrt hodinu.

LADY MACBETH Ještě je tu skvrna.

LÉKAŘ Slyšíte, mluví. Poznamenám si, co říká, abych měl jistotu, že
nezapomenu.

LADY MACBETH Pryč, prokletá skvrno! Pryč, povídám! Jedna,
dvě. Je čas to udělat. Peklo je tmavé. Fuj, pane, fuj, že se nestydíte!
Voják, a má strach! Není z čeho. Ví o tom někdo? Může nás někdo
pohnat k odpovědnosti? Ale kdo by si pomyslel, že je v něm tolik
krve, ve staříkovi?

LÉKAŘ Slyšíte to?

LADY MACBETH Macduff, thén z Fifu, měl ženu. Kdepak je teď
asi? Copak ty ruce nebudou nikdy čisté? Nechte toho, choti, ne-
chte toho. Nebuďte vylekaný. Jen všechno pokazíte.

LÉKAŘ Ale, ale. Slyšela jste, co jste slyšet neměla.

DVORNÍ DÁMA Ona řekla, co říkat neměla. Jen nebe ví, co ona vlastně ví.

LADY MACBETH Ať dělám, co dělám, páchne krví. Ani všechny parfémů Arábie tuhle ručku nenavoní. Ó, ó, ó.

LÉKAŘ To byl vzdech, co? Něco moc těžkého jí leží na srdci.

DVORNÍ DÁMA O takové srdce bych nestála, třeba by vězelo v královském těle.

LÉKAŘ Dobře, dobře, dobře –

DVORNÍ DÁMA Jen aby, pane.

LÉKAŘ Na takovou nemoc má věda nestačí. Ale viděl jsem moc lidí, co chodili ve spánku, a pak zemřeli v posteli spořádanou smrtí.

LADY MACBETH Umyj si ruce, obleč si župan a netvař se tak vyděšeně. Banquo je v hrobě, povídám. Nevyleze z něj.

LÉKAŘ Takže takhle!

LADY MACBETH Někdo buší na bránu. Pojď, pojď, pojď, pojď, dej mi ruku. Co se stalo, nemůže se odestát. Do postele, do postele.

LÉKAŘ Teď jde do postele?

DVORNÍ DÁMA Rovnou do postele.

LÉKAŘ Kolují hnusné zvěsti. Zrůdné činy

plodí jen zrůdnost, nakažené myslí
šeptají tajně hluchým polštářům.

Potřebuje kněze víc než lékaře.

Odpusť nám, Bože. Dohlédněte na ni,
odstraňte vše, čím by si mohla něco
udělat, nespouštějte ji z očí.

Dobrou noc. Sklícila mou mysl, zrak
zmámila. Mám strach vyslovit, co tuším.

V. 2. *Macbeth, Lékař. Během scény Hekaté strojí Macbetha do brnění.*

MACBETH **Těch zpráv už bylo dost.** Ať zběhnou všichni.

Birnamský les se nedá na pochod,
tak čeho se mám bát? Snad Malcolma?

Porodila ho žena. Duchové,
co znají lidské osudy, mi řekli:
„Neublíží ti, koho žena porodila.“

Tak utíkejte, zrádní thénové,
dejte se k požívačným Angličanům!

Rozum, jímž řídím se, a srdce statečné,
pochybu zaženou, proč bát se zbytečně?

Ať do černa tě prokleje sám dábel!

Proč tváříš se jak bílá husa?

LÉKAŘ Na deset tisíc –

MACBETH Hus?

LÉKAŘ Ne, mužů, pane.

MACBETH Bodni se do tváře, ať zčervená,
ty poseroutko! Jakých vojáků?

Mor na tě! Tvoje na smrt bílá tvář

je prapor strachu. Jakých vojáků,
ty syrovátko?

LÉKAŘ Anglických, můj pane.

MACBETH Pryč, jdi mi z očí!

Je mi zle, když vidím –

enhle úder přiková mě navždy k trůnu,
nebo mě z něj srazí.

Žil jsem už dost. Můj život uvadá
jak suchý, žlutý list, však nemám to,
co patří ke stáří – čest, úctu, lásku,
zástupy přátel – místo nich jen kletby,
jsou kradmé, o to víc však tnou, a pak
ty lichotky, dech slov, co srdci se
tak přičí, ale bojí se to říct.

LÉKAŘ Veličenstvo?

MACBETH Je něco nového?

LÉKAŘ Zprávy se potvrdily, pane. Všechny.

MACBETH Dokud mi neodseknou maso z kostí,
budu se rvát. Chci svoje brnění.

LÉKAŘ Ještě je čas, můj pane.

MACBETH Obléknu si je.

Vyšlete jezdce! Pročesejte kraj!
Zbabělce pověste! Chci brnění.

Co vaše pacientka, doktore?

LÉKAŘ Královna zemřela, můj pane.

MACBETH *(pauza)* Vylečte ji.

Což neumíte léčit chorou mysl,
vzpomínku na žal vyrvat z kořene,
vymazat z mozku zápis starostí,

nějakým mírným, konejšivým lékem
očistit hrud' od té zákeřné látky,
co jí tak tíží?
Hoď psovi ty své léky. K čemu jsou?
Chci brnění. A podejte mi palcát. –
(*pauza*) Thénové mne opouštějí, doktore. –
Kdybyste, doktore, tak dokázal
odebrat moč mé zemi, určit nemoc
a projímadlem jí pak vrátit zdraví,
já bych vám tleskal tak, že ozvěna
by zatleskala znovu. – Sundej to! –
Je bylina či lék, co vyhnal by
ty Angličany? Slyšels o nich, ne?

LÉKAŘ Ano, můj pane. Královské přípravy
mi neunikly.

MACBETH Strachu a smrti otevře mi bránu
Birnamský les, až půjde k Dunsinanu.
(*k Hekaté*) Tohle chci až potom. –

V. 3. *Vystoupí Malcolm, Macduff, Angus, Ross, Lennox, Fleance,
Donalbein...*

MALCOLM Co je to tamhle za les?
MACDUFF Birnamský.
MALCOLM Ať každý voják utne jednu větev,
a pak ji nese před sebou jak clonu,
co naše počty zakryje a zmate
odhady zvěděů. Vzhůru do války.

V. 4. *Macbeth, Lékař. Pak Macduff.*

MACBETH Co je to?
LÉKAŘ To pláčou ženy, Vaše Veličenstvo.

*Lékař uvazuje Malcolmovi na kopí větvičku – znak Birnamského
lesa ze scény zjevení.*

MACBETH Skoro jsem zapomněl, jak chutná strach.
Bývaly doby, kdy jsem tuhl děsem,

když v noci někdo křik, a vlasy mi
vstávaly hrůzou při děsivých zkazkách.
Ale i hrůz se člověk jednou přejí.
Vražedné myšlenky mě naučily
snášet je klidně. Co vaše pacientka, doktore?

LÉKAŘ Královna zemřela, můj pane.

MACBETH Proč
s tím nepočkala na vhodnější čas.
Zítřka a zítřka, zítřka, pořád zítřka
krok za krokem se ze dne na den sune
až do poslední slabiky všech příběhů
a naše včerejšky nám bláznům svítí
na cestu k smrti. Zhasni, knůtku, zhasni.
Prchavý stín je život, špatný herec,
co chvilku křičí na jevišti světa
a potom zmlkne navždy. Pustý žvást
idiota je to, jen hluk a vřava,
a neznamená nic.
(*pauza*) Máš něco na jazyku, tak ven s tím.

LÉKAŘ Výsosti,
měl bych vám popsat, co jsem právě viděl,
jenže já nevím jak.

MACBETH Tak ven s tím, mluv!

LÉKAŘ Na stráži stojím tamhle na kopci,
dívám se směrem k Birnamskému lesu,
a najednou se hnul – ten les.

MACBETH Lžeš, lotře!

LÉKAŘ Ať ztrestá mě váš hněv, když lžu. Tři míle
odsud ho uvidíte. Povídám,
ten les je na pochodu.

MACBETH Jestli lžeš,
pověsím tě – a na nejbližším stromě,
kde vysuší tě hlad. A jestli nelžeš,
můžeš zas klidně pověsit ty mě.
Začínám ztrácet rozhodnost a nevím,
zda se mnou ďábel nehrál dvojí hru
a nezalhal mi pravdou: „Neměj strach,
než Birnamský les dá se na pochod.“
Teď pochoduje k Dunsinanu.

Duj, vichře, duj, zmar bije na poplach,
se zbraní v ruce umřít nemám strach!
MACDUFF Smršť našich břeskných trubek ať ho zdrtí,
zvěstují krev a vane z nich dech smrti.

MACBETH Přiražen ke zdi, musím bojovat.

Kde je ten, koho žena neporodila?

Ne, není proč mít strach!

MACDUFF Stůj, pse, a otoč se!

MACBETH Jen plýtváš silou.

Můj život chrání kouzlo a nevezme ho,
koho porodila žena.

MACDUFF Už nevěř kouzlu, zradilo tě.

Duch, jemuž sloužíš, sám ti poví, že
Macduff byl z lůna matky předčasně
vyrván.

MACBETH Nevzdám se. Nehodlám se plazit v prachu
před Malcolmem a lůze být jen pro smích.

Birnamský les se vydal na pochod
a tebe žena neporodila,

já přesto zkusím poslední a vrhám
před sebe štít a na tebe svou zlost.
Ať proklet je, kdo prosí o milost.

Macduff zastřelí Macbetha. Pozdraví Malcolm.

MACDUFF Buď zdrav, náš králi, neboť králem jsi.

Hleď, hlava tyrana. Jsme svobodní.

Sám výkvět království tě obklopuje
a každý zde ti v duchu skládá hold.

Svůj hlas k nim přidávám a nahlas volám:

Ať žije skotský král!

VŠICHNI Ať žije král!

MALCOLM My v krátkém čase s jedním každým z vás
chcem zúčtovat svůj dluh a vaši lásku.

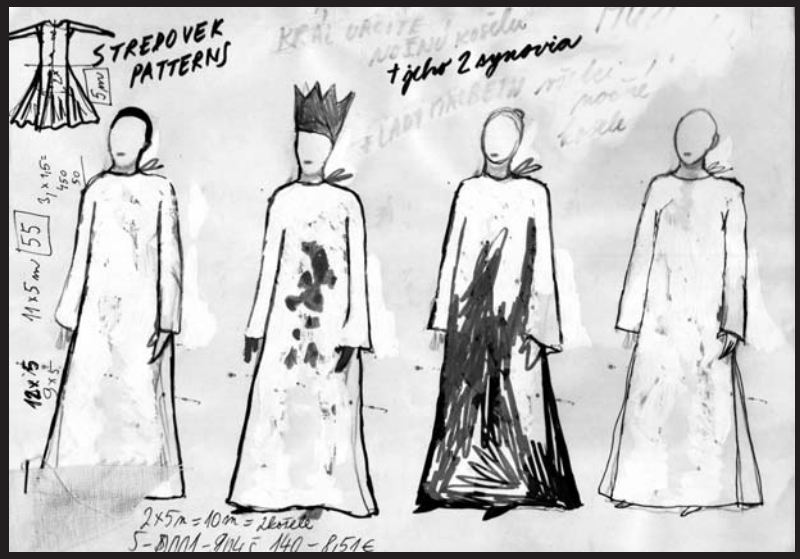
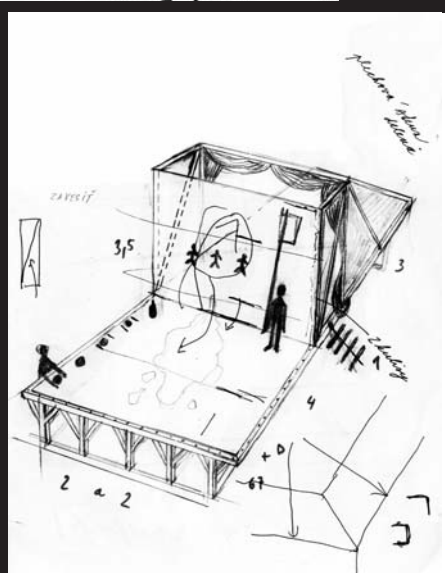
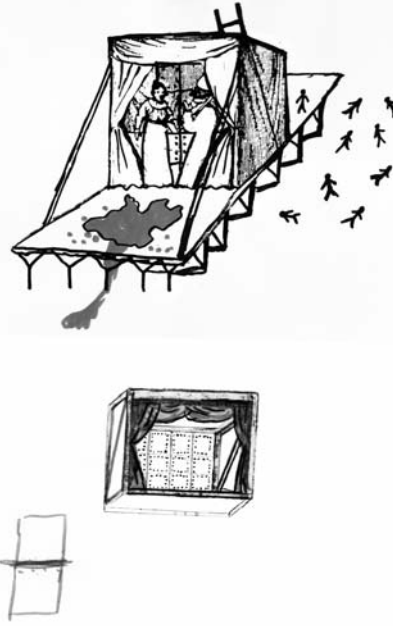
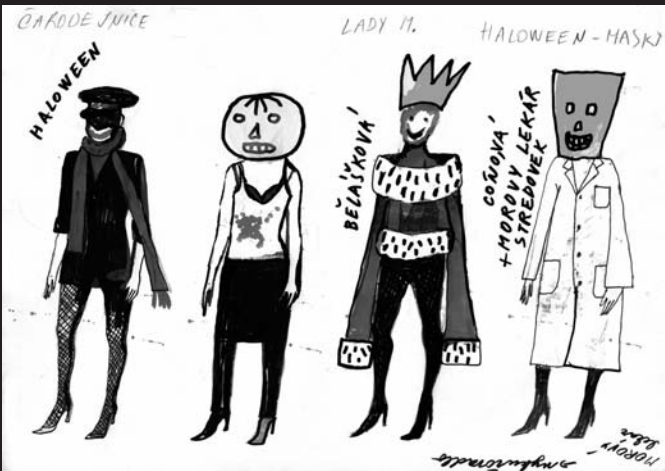
Thénové, příbuzní, ať hrabata

jsou z vás, a první, co kdy jmenoval
je skotský král. A další výhonky

je třeba zasadit v tom novém čase:

povolat z ciziny ty přátele,
co prchli před léčkami tyranie,
odhalit zrádné pomahače kata
a jeho královny, té dábllice,
která prý vlastní rukou násilně
si vzala život –, tohle vše a další
s pomocí Boží chceme vykonat,
až způsob, čas a místo budou přát.
Každému zvlášť, všem poděkovat chcem
tu ve Sconu v den korunovace.

Fanfáry. Odejdou.

Výtvarné návrhy Kataríny Holkové

Program vydalo
Národní divadlo moravskoslezské,
příspěvková organizace statutárního města Ostrava,
Čs. legií 148/14, 701 04 Ostrava – Moravská Ostrava
www.ndm.cz

Ředitel Jiří Nekvasil
Šéf činohry Peter Gábor

Redakce programu Klára Špičková
Výtvarné zpracování programu a plakátu, sazba Lubomír Šedivý
Textová korektura Pavel Hruška
Fotografie ze zkoušky Radovan Šťastný
Fotografie na titulní straně Martin Popelář

Tisk KARTIS+Co s.r.o.

Nositele autorských práv k dílu zastupuje DILIA,
divadelní, literární, audiovizuální agentura, Krátkého 1, Praha 9.

Činnost Národního divadla moravskoslezského,
příspěvkové organizace statutárního města Ostrava,
je financována z rozpočtu města Ostravy.

Aktivity NDM jsou také finančně podporovány
Ministerstvem kultury České republiky
a Moravskoslezským krajem.

ISBN 978-80-87650-41-7

HLAVNÍ PARTNER:

OSTRAVA!!!

Lada Bělašková, Vladimír Polák

Vladimír Polák, Lada Bělašková, v pozadí Štěpán Kozub,
Jan Buryšek

Anna Cónová

Lada Bělašková, Robert Finta, Vladimír Polák, Štěpán Kozub,
Jan Burýšek

Petra Lorencová, Vladimír Čapka, v pozadí Lada Bělašková

Vladimír Polák, František Strnad

Vladimír Polák, v pozadí Čarodějnice

Vladimír Polák, David Viktora, Petr Houska, Jiří Sedláček

Štěpán Kozub, Andrea Mohylová

Jan Fišar, Ivan Dejmal, Vladimír Čapka, v pozadí Robert Finta,
Anna Cónová, Jiří Sedláček, David Viktora, Petr Houska